

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Gabijos Bogužaitės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė
Analysis of the Corpus Delicti of Criminal Association**

Vadovas: asist. dr. Paulius Veršekys

Recenzentas: vyr. lekt. dr. Gerardas Višinskis

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe nagrinėjama nusikalstamo susivienijimo pagrindinė, kvalifikuota ir itin kvalifikuota sudėtis. Atsižvelgiant į šiam reiškiniui suteikiamą dvejopą reikšmę (bendrininkavimo forma, nusikalstama veika), analizuojami BK 25 straipsnyje ir BK 249 straipsnyje įtvirtinti požymiai. Siekiant nustatyti nusikalstamo susivienijimo inkriminavimo probleminius aspektus atliekama teisės mokslininkų darbų, nacionalinių teismų praktikos analizė. Dėmesys skiriamas nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamosios atsakomybės ypatumams, siekiama atskleisti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto nusikalstamų susivienijimų bylose taikymo problematiką.

Pagrindiniai žodžiai: organizuotas nusikalstamumas, nusikalstamas susivienijimas, nusikalstamos veikos sudėtis, bendrininkavimas, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės.

This work analyses main, qualified and highly qualified corpus delicti of criminal association. Taking into account dual meaning given to this phenomenon (form of complicity, criminal offence), an analysis focusing on the elements of Article 25 and 249 of the Criminal Code. In order to identify the problematic aspects of the incrimination of a criminal association, an analysis of the works of legal scholars and national case law is carried out. This paper focuses on the specific features of criminal liability of the members of a criminal association, the aim is to highlight the issues related to the application of the institution of exemption from criminal liability in criminal association cases.

Keywords: organised crime, criminal association, elements of the corpus delicti, complicity, exemption from criminal liability.

TURINYS

IŽANGA	2
1. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO SAMPRATA IR JOS KAITA	7
1.1. Nusikalstamo susivienijimo teisinis reguliavimas	7
1.2. Nusikalstamo susivienijimo požymiai.....	11
2. PAGRINDINĖ NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO SUDĖTIS	26
2.1. Objektyvioji nusikalstamo susivienijimo sudėtis	27
2.2. Subjektyvioji nusikalstamo susivienijimo sudėtis	33
3. KVALIFIKUOTA IR ITIN KVALIFIKUOTA NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO SUDĖTIS	37
4. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO NARIŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI	41
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	58
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	60
SANTRAUKA	65
SUMMARY	66

ĮŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Šiai dienai nusikalstamo susivienijimo reiškinyms palyginti su XX amžiaus pabaiga nėra taip plačiai paplitęs. Minėtu laikotarpiu kūrėsi ir veikė nusikalstamos grupuotės, pavyzdžiui *Daktarai, Tulpiniai*, pasižymėjusios šaltakraujiškumu, daromų nusikaltimų žiaurumu. Prof. dr. A. Gutauskas apžvelgęs organizuoto nusikalstamumo faktinę padėtį Lietuvoje tuo laikmečiu, iš esmės akcentavo grupuotėms būdingą tam tikros teritorijos kontrolės siekimą, jėgos, prievartos naudojimą, bauginimą, atvirą konfrontaciją su teisėsauga¹. Šiuo metu nusikalstamų susivienijimų mastas yra sumažėjęs, o jų pobūdis pasikeitęs, tačiau ne kardinaliai. Nagrinėjant teismų praktiką galima matyti, kad baudžiamųjų bylų, susijusių su nusikalstamais susivienijimais, pasitaiko gana retai. Be to, paprastai teisėsauga susiduria su tokiomis organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, kurių veikla nepasižymi tokiu brutalumu, kuris paprastai būdingas gerokai anksčiau veikusiems susivienijimams. Būtina pažymėti, jog tokio požymio nebuvimas jokių būdu nepanaikina pastaraisiais dešimtmečiais egzistavusių, demaskuotų nusikalstamų susivienijimų pavojingumo. Siekiant sudaryti aiškesnę dabar egzistuojančios situacijos, pavojingiausio organizuoto fenomeno kontekste, vaizdinį, pateikiami keli pavyzdžiai iš aktualios teismų praktikos. Paminėtinas 2017 m. gruodžio 17 d. priimtas Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis², kuriuo nuteisti asmenys organizavę, dalyvavę šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje. Nusikalstamo susivienijimo aktyvumas apėmė laikotarpį nuo 2005 iki 2014 metų, nusikalstama veikla orientuota į neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, jų pirmtakais bei kontrabandą. Byloje nustatyta, kad nusikalstamas susivienijimas pasižymėjo hierarchine struktūra ir subordinacijos palaikymu bauginimu, tam tikri žemesnę poziciją užimantys nariai drausminami fiziškai, sukuriamos nebūtos skolos ir pan. Taip pat matyti, kad pastarojo nusikalstamo susivienijimo veikloje buvo organizuojamas nužudymas šaunamuoju ginklu. Tuo tarpu, 2020 m. balandžio 24 d. Kauno apygardos teismas išnagrinėjo baudžiamąją bylą ir priėmė nuosprendį, kuriuo nuteistas asmuo dėl šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo

¹ GUTAUSKAS, A. *Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje: faktinė padėtis ir teisėsaugos institucijų praktika*. Jurisprudencija, 2003, p. 9-10.

² Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-26-462/2017.

organizavimo ir vadovavimo jam³. Nusikalstamam susivienijimui nuteistasis vadovavo nuo 2010 iki 2012 metų, o nusikalstama veikla siejama su Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 178 straipsnio 3 dalyje bei 300 straipsnio 3 dalyje įtvirtintomis nusikalstamomis veikomis. Pažymėtina, kad šio nusikalstamo susivienijimo daromuose nusikaltimuose fizinė ar psichinė prievarta nebuvo naudota, o tam tikri smurtiniai veiksmai buvo atlikti tik pačių nusikalstamo susivienijimo narių atžvilgiu. Teismų praktika leidžia teigti, jog nuo XXI amžiaus pradžios teisėsauga susiduria su nusikalstamais dariniais, kurie atvirai nebedemonstruoja kriminalinio pasaulio galios, o priešingai, stengiasi veikti nepastebėti, slapta. Atsižvelgiant į tai, kad 2018 - 2025 metais buvo išnagrinėtos baudžiamosios bylos ir priimti nuosprendžiai, nutartys dėl nusikalstamų susivienijimų, veikusių laikotarpiu nuo 2002 iki 2014 metų, bei turint omenyje nusikaltimų latentiskumą, organizuoto nusikalstamumo plitimą elektroninėje erdvėje, atskleisti pastaraisiais metais veikiančių nusikalstamų susivienijimų skaičių labai sudėtinga.

Šiame kontekste būtina pažymėti, jog baudžiamoji teisė yra pačių įvairiausių teisinių gėrių apsaugos instrumentas, ginantis žmogaus gyvybę, sveikatą, nuosavybę, valstybės finansų sistemą ir daugelį kitų objektų, todėl tai, kad vėliausiai demaskuoti nusikalstami susivienijimai savo nusikalstamoje veikloje plačiai nebenaudoja žiaurių nusikaltimų darymo mechanizmų, o būtent, nusikalstamų tikslų siekimas nėra atvirai įgyvendinamas nužudymais, visuomenei pavojingais sprogdinimais, be to, sumažėjęs jų aktyvumas, nereiškia, kad dabar veikiantys nusikalstami susivienijimai nebėra reikšmingas moksliniu ir praktiniu požiūriu, nagrinėjimo objektas. Iš to kas išdėstyta matyti, kad ir pastaruoju metu nors ir retai veikiantys nusikalstami susivienijimai yra apsiginklavę, užsiima tokia nusikalstama veikla, kuri daro žalą ir yra pavojinga visuomenei. Manytina, jog šios nusikalstamos veikos sudėties analizė reikšminga praktiniu požiūriu, kadangi tai yra pavojingiausia organizuoto nusikalstamumo išraiška, aukščiausią organizuotumo lygį turinti nusikalstamai veikianti grupė asmenų. Be to, teismų praktika rodo, jog šiai dienai nusikalstamai veikiantys asmenys savo ketinimams įgyvendinti vis dar renkasi tokio pavojingumo bendrininkavimo formą. Nusikalstamo susivienijimo sudėties nagrinėjimas svarbus teoriniame lygmenyje, turint omenyje, jog tai ne tik atskira nusikalstamos veikos sudėtis, bet taip pat reiškiny, priklausantis bendrininkavimo institutui.

³ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-579/2020.

Darbo tikslas. Magistro darbo tikslas – išnagrinėjus teisės norminius aktus, aktualią teismų praktiką bei specialiąją literatūrą, pateikti išsamią nusikalstamo susivienijimo sudėties analizę, taip pat dėmesį skiriant nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamosios atsakomybės probleminiams aspektams.

Darbo uždaviniai.

- 1) Išnagrinėti nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius, kylančius iš BK bendrosios dalies bei specialiosios dalies straipsnių, teismų praktikos;
- 2) Išsiaiškinti, ar nusikalstamo susivienijimo požymiai, kurie įtvirtinti BK, yra pakankami šiam nusikaltimui inkriminuoti;
- 3) Nustatyti nusikalstamo susivienijimo reglamentavimo, taikymo praktikoje probleminius aspektus;
- 4) Aptarti baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą ypatumus.

Objektas ir tyrimo metodai. Magistro darbo objektas apima nusikalstamo susivienijimo, įtvirtinto BK 249 straipsnyje, pagrindinę, kvalifikuotą ir itin kvalifikuotą sudėtis. Atsižvelgiant į nusikalstamo susivienijimo reglamentavimą, dėmesys skiriamas BK bendrojoje dalyje įtvirtintiems bendrininkavimo, baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo institutams. Procesas, kurio rezultatas nusikalstamos veikos kvalifikavimas pagal BK 249 straipsnį, kelia iššūkių ne tik dėl nusikalstamo susivienijimo sudėties požymių reglamentavimo, aiškinimo, taikymo problematikos, bet taip pat ir dėl šių požymių įrodinėjimo. Nusikalstamo susivienijimo narių, atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu, parodymai paprastai reikšmingiausi demaskuojant nusikalstamą susivienijimą bei atskleidžiant tokios pavojingos struktūros veiklą, o jų aktyvi pagalba ikiteisminį tyrimą atliekančioms teisėsaugos institucijoms yra vienas pagrindinių įrankių kovojant su šiais dariniais. Dėl šios priežasties, šiame magistro darbe viena iš struktūrinių dalių orientuojama į nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamosios atsakomybės ypatumus, dėmesys skiriamas šio pavojingiausio, aukščiausio organizuotumo lygmens darinio narių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektams, kurie, įrodinėjant nusikalstamo susivienijimo požymius, kelia įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo teisių, konstitucinių nuostatų, BPK sistemiškumo užtikrinimo abejones.

Magistro darbe naudojamas lyginamasis istorinis, sisteminės analizės ir lyginimo tyrimo metodai. Lyginamasis istorinis tyrimo metodas pritaikytas siekiant atskleisti nusikalstamo susivienijimo reglamentavimo nacionaliniame baudžiamajame įstatyme pokyčius, o būtent, lyginant Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamajame

kodekse (toliau – 1961 m. BK) įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo sudėtį su BK kriminalizuotam nusikalstamam susivienijimui priskiriamais požymiais. Siekiant įvertinti nusikalstamo susivienijimo sudėtį, pasitelktas ne tik BK specialiojoje dalyje įtvirtintas straipsnis, bet ir šio kodekso bendrojoje dalyje numatyti straipsniai, glaudžiai susiję su nusikalstamu susivienijimu – tokiu būdu pritaikytas sisteminės analizės tyrimo metodas. Pastarasis metodas taip pat pritaikytas nusikalstamo susivienijimo narių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu problematikos nustatymui. Darbe taip pat naudojamas lyginimo tyrimo metodas, kurio pagalba siekiama susieti doktrinoje, teismų praktikoje pateiktas teoretikų, praktikų pozicijas dėl tam tikrų nusikalstamo susivienijimo aspektų.

Darbo originalumas. Pastarąjį dešimtmetį nusikalstamo susivienijimo tematika mokslinių tyrimų, darbų parengta nebuvo. Nusikalstamo susivienijimo požymių, jų pakankamumo klausimas 1998 metais buvo nagrinėtas dr. Karolio Jovaišos bei 2002 metais prof. dr. Oleg Fedosiuk. Prof. dr. Oleg Fedosiuk taip pat 2010 metais pateikė reikšmingą, išsamų BK 249 straipsnio, įtvirtinančio nusikalstamo susivienijimo sudėtį, komentarą. Atkreiptinas dėmesys, jog nusikalstamas susivienijimas patenka į organizuoto nusikalstamumo reiškinių, kuris teisės mokslininkų nagrinėtas pakankamai išsamiai. Didelį dėmesį organizuotam nusikalstamumui, nusikalstamo susivienijimo klausimams skyrė prof. dr. Aurelijus Gutasas.

Konkrečiai nusikalstamo susivienijimo sudėties analizės tema buvo plėtotą tik dvejuose magistro darbuose, kurie be to, apginti 2009 ir 2011 metais. Nusikalstamo susivienijimo požymiai taip pat nagrinėti magistro darbuose, kuriuose analizė orientuota į organizuoto nusikalstamumo reiškinių, nusikalstamo susivienijimo atribojimą nuo organizuotos grupės arba baudžiamosios atsakomybės klausimus. Per pastaruosius penkerius metus apginti du magistro darbai, kuriuose nagrinėjami specifiniai nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formos atribojimo nuo organizuotos grupės arba atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu aspektai. Laiko požiūriu paskutinis magistro darbas, kuriame pateikiama pakankamai išsami nusikalstamo susivienijimo požymių analizė, apgintas 2016 metais, taigi, prieš 9 metus, todėl šis darbas vien laiko aspektu patvirtina jo naujumą. Pažymėtina, jog per šį laikotarpį nežymiai, tačiau pakito teismų praktikoje pateikti aiškinimai, be to, išleisti tam tikri nauji moksliniai leidiniai, reikšmingi nagrinėjamai tematikai. Akcentuotina, jog šio magistro darbo autorė tam tikrais nagrinėjamais klausimais laikosi kitokios pozicijos, negu jas pateikė prieš tai minėtų magistro darbų autoriai. Ypatingas dėmesys skiriamas nusikalstamo susivienijimo

požymių pakankamumo klausimui, jų klasifikacijai, reglamentavimo trūkumams bei taikymo praktikoje problematikai. Be to, šiame darbe analizė nukreipta į nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamosios atsakomybės problematiką, atskleidžiami atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu konstitucinių nuostatų įgyvendinimo, žmogaus teisių apsaugos ir BPK sistemiškumo klausimai, glaudžiai susiję su analizuojamo nusikaltimo sudėtimi ir požymių įrodinėjimu.

Svarbiausi šaltiniai. Magistro darbe plačiai remtasi nacionalinių teismų praktika, teisės norminiais aktais bei nusikalstamo susivienijimo reiškinių nagrinėjusių teisės mokslininkų įvairaus pobūdžio darbais. Teismų praktikos analizė neapsiribojo tam tikru laikotarpiu, remtasi ir ankstyvąja teismų praktika, tačiau siekiant pateikti nusikalstamo susivienijimo požymių inkriminavimo tendencijas, nagrinėtos baudžiamosios bylos nuo 2018 iki 2025 metų. Analizuojant teismų praktiką didžiausias dėmesys skiriamas nusikalstamo susivienijimo požymių turiniui, siekiama nustatyti aplinkybes, kurios lemia asmenų darinio pripažinimą nusikalstamu susivienijimu, o kurios tokiame konstatavime nepakankamos. Šiame darbe ypatingai atsižvelgta į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktiką, LAT 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgą (toliau – Apžvalga), Lietuvos apeliacinio teismo bei apygardos teismų nuosprendžius. Akivaizdi tam tikrų teisės norminių aktų, ypatingai BK, BPK kaip šaltinių svarba, kuriuose konkrečiai įtvirtinta nusikalstamo susivienijimo sudėtis, bendrininkavimo institutas bei sureguliuoti reikšmingi aspektai, o būtent nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamoji atsakomybė, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Didelės reikšmės šaltiniais laikytini prof. dr. Oleg Fedosiuk, prof. dr. Aurelijaus Gutausko, prof. dr. Jono Prapiesčio, dr. Karolio Jovaišos moksliniai darbai, kuriuose atitinkamai nagrinėjami nusikalstamo susivienijimo požymiai, jų pakankamumo klausimas, tam tikri organizuoto nusikalstamumo aspektai bei baudžiamosios teisės bendrosios dalies institutai.

1. Nusikalstamo susivienijimo samprata ir jos kaita

Organizuotas nusikalstamumas laikomas grėsme visuomenei ir valstybei plačiausiu lygmeniu t. y. tarptautiniu. Tiek tarptautinėje, tiek Europos Sąjungos (toliau – ES) erdvėje gausu teisės aktų, numatančių priemones, skirtas kovai su šiuo reiškiniu. Siekiant užkardyti organizuotą nusikalstamumą, įvairios organizacijos priima teisinius dokumentus, kurių šiai dienai yra tikrai nemažai. Lietuvos teisinėje sistemoje taip pat aptinkamos teisės normos, reguliuojančios asmenų, susibūrusių į tam tikrą nusikalstamai veikiančią grupę, baudžiamumo klausimus. Šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo prevencijos įstatymas pirmajame straipsnyje iškelia tikslą „*nustatyti teises organizuoto nusikalstamumo prevencijos priemones, kuriomis būtų užtikrinamas kiekvieno žmogaus, visuomenės ir valstybės saugumas, asmens teisės ir laisvės, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti teisiniai visuomenės gyvenimo pagrindai*“⁴. Tam tikrus kovos su organizuotu nusikalstamumu aspektus galima pastebėti BK bendrojoje dalyje numatytame bendrininkavimo institute, kuris įtvirtina tokias bendrininkavimo formas kaip bendrininkų grupė, teroristinė grupė, organizuota grupė bei nusikalstamas susivienijimas. Pastarasis darinys laikomas pavojingiausia organizuoto nusikalstamumo išraiška. Nusikalstamas susivienijimas yra aukščiausio organizuotumo lygmens nusikalstama struktūra su kuria Lietuvoje pasirinkta kovoti įtvirtinant atskirą nusikaltimo sudėtį BK specialiojoje dalyje, be to, sankcijoje numatant pačias griežčiausias bausmes.

1.1. Nusikalstamo susivienijimo teisinis reguliavimas

Nusikalstamo susivienijimo sudėtis Lietuvos baudžiamajame įstatyme (turimas omenyje 1961 m. BK) įtvirtinta 1993 m. sausio 28 d. įstatymu⁵. Atkreiptinas dėmesys, jog tuometiniame kodekse ši sudėtis buvo numatyta 227¹ straipsnyje⁶. Akivaizdus šios

⁴ Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo prevencijos įstatymas (aktuali 2023-01-01 redakcija Nr. XIII-3068), TAR, 2020, 14343.

⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. (1993) Lietuvos Aidas, Nr. 5-90.

⁶ Nusikalstamo susivienijimo (gaujos) organizavimas, vadovavimas daryti nusikaltimus: kontrabandą (77 straipsnis), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimą, laikymą arba paleidimą apyvarton (86 straipsnis), operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimą (87 straipsnis), valstybinio, visuomeninio ar asmeninio turto grobimą (90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 146, 147, 148, 150, 151 straipsniai), tyčinį nužudymą ar tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis (104, 105 straipsniai), įkaitų paėmimą (131¹ straipsnis), kyšininkavimą (180, 181 straipsniai), asmens terorizavimą (227² straipsnis), neteisėtą narkotinių priemonių gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą arba realizavimą (232¹ straipsnis), orlaivio nuvayrą (249² straipsnis), automoto transporto priemonių nuvayrą (250 straipsnis), jeigu jį padarė turintys savo vadeivą trys ar daugiau iš anksto susitarę bendrai nusikalstamai veiklai asmenys, arba tokiaame susivienijime (gaujoje) ar jo daromuose nusikaltimuose dalyvavimas –baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvylikos metų ir bauda nuo penkių šimtų tūkstančių iki dešimties milijonų talonų arba be jos.

redakcijos ypatumas – konkrečių nusikalstamų veikų, už kurių padarymą baudžiamojon atsakomybėn traukiamas nusikalstamas susivienijimas, įvardijimas straipsnyje. Tokiu reguliavimu nusikalstamo susivienijimo baudžiamumas tapo ribotas, be to, tolesni nagrinėjamo straipsnio pakeitimai rodo nusikalstamų veikų sąrašo atsisakymo reikalingumą, kadangi vertinant turiningąjį aspektą, didžioji dalis nusikalstamų veikų gali būti padarytos veikiant nusikalstamame susivienijime.

1961 m. BK nusikalstamo susivienijimo sudėtį įtvirtinantis straipsnis buvo keičiamas penkis kartus. Paskutiniąja 1961 m. BK 227¹ straipsnio redakcija⁷ įstatymo leidėjas kriminalizavo susivienijimo iš trijų ar daugiau asmenų bendrai nusikalstamai veikai – daryti sunkius nusikaltimus – kūrimą, dalyvavimą jo veikloje bei nusikalstamą susivienijimą ginkluotą šaunamuoju ginklu ar sprogstamosiomis medžiagomis. Pažymėtina, jog ir toks nusikalstamo susivienijimo įtvirtinimas buvo problematiškas ir kritikos susilaukė ne tik iš teoretikų, bet ir praktikų. Daugiausiai diskusijų kėlė tuometiniame įstatyme įtvirtintam nusikalstamam susivienijimui priskiriamų požymių išsamumas. Prof. dr. O. Fedosiuk, kaip ir kiti teisės mokslininkai, nagrinėdamas šią bendrininkavimo formą laikėsi pozicijos, jog įstatymas pernelyg siaurai apibrėžia nusikalstamą susivienijimą, o neatsižvelgimas į kitus požymius, „paryškinančius“ būtinuosius, sukelia pavojų, kad nusikalstamas susivienijimas bus inkriminuotas asmenų grupei, kuri neturi nieko bendra su tokiu pavojingu dariniu⁸. Analogišką vertinimą pateikė ir dr. K. Jovaišas, akcentuodamas, jog toks požymių taupymas, bendro pobūdžio sudėties įtvirtinimas rezultate verčia ieškoti papildomų požymių, kurie įstatyme tiesiogiai nenumatyti⁹. Šiame kontekste ypatingai aktualus 1995 m. spalio 10 d. priimtas LAT Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“¹⁰, kuriame išskirti papildomi nusikalstamo susivienijimo požymiai, į kuriuos ir skatino atsižvelgti minėti mokslininkai. Tokios teoretikų ir praktikų pateiktos pozicijos rodė bendrą sutarimą, jog įstatyme pateiktas nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas su jam būdingais požymiais buvo neišsamus ir reikalaujantis pakeičių.

⁷ Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (2003-01-09 redakcija), Vyriausybės žinios, 1961, 18-147.

⁸ FEDOSIUK, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 185.

⁹ JOVAIŠAS, K. *Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos*. Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, p. 55.

¹⁰ LAT senato nutarimas 1995 spalio 10 d. „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“, Teismų praktika, (1997), Nr. 8.

1961 m. BK įtvirtinto 227¹ straipsnio pakeitimų kontekste paminėtinas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektas. Pradiniame variante įstatymas numatė: „*atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo, kuris dalyvavo nusikalstamo susivienijimo, numatyto šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse, daromuose nusikaltimuose arba priklausė tokiame susivienijime, tačiau prisipažinęs teisėsaugos organams suteikė vertingos informacijos, kurios pagrindu buvo užkirstas kelias nusikalstamo susivienijimo veiklai arba jo nariai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Ši dalis netaikoma asmeniui, dalyvavusiam darant tyčinį nužudymą*“. Vėlesnėse redakcijose 227¹ straipsnio dalis susijusi su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės buvo perkelta iš specialiosios dalies į bendrąją kodekso dalį, manytina, siekiant palaikyti baudžiamojo įstatymo sistemiškumą bei vientisumą.

Priėmus naująjį BK, nusikalstamo susivienijimo sudėtis su nežymiais pakeitimais perkelta į 249 straipsnį. Juo iš esmės papildomai kriminalizuotas dalyvavimas sprogmenimis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje bei nusikalstamo susivienijimo organizavimas. Šiame kontekste būtina atkreipti dėmesį, jog nusikalstamam susivienijimui nacionalinėje teisėje priskiriama dvejopa reikšmė. Šis darinys baudžiamajame įstatyme įtvirtintas tiek bendrojoje dalyje t. y. bendrininkavimo institute, tiek specialiojoje dalyje kaip nusikalstama veika, todėl vertinant šį reiškinį būtina atsižvelgti į tiek iš BK 25 straipsnio 5 dalies, tiek iš BK 249 straipsnio kylančius požymius. Apžvalgoje¹¹ akcentuotas skiriamasis 1961 m. ir 2000 m. BK bruožas: „*dabar galiojantis baudžiamasis įstatymas nusikalstamo susivienijimo sąvoką papildo nuolatinių tarpusavio ryšių bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo reikalavimu tarp nusikalstamą junginį sudarančių asmenų*“. Atkreipiamas dėmesys, jog naujas BK reguliavimas iš esmės palankesnis asmenims, besiginantiems nuo pareiktų kaltinimų, susijusių su nusikalstamu susivienijimu.

2000 m. BK nusikalstamo susivienijimo veiką įtvirtinantis straipsnis buvo keistas tris kartus. Pirmiausia pakartotinai buvo atsisakyta nurodyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimus BK specialiojoje dalyje. Tolesni pakeitimai iš esmės susiję su baudžiamosios atsakomybės griežtinimu, o būtent, laisvės atėmimo bausmės maksimalios ribos pakėlimu pagrindinėje ir kvalifikuotose sudėtyse bei baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą numatymu juridiniam asmeniui. Reikšmingi pakeitimai susiję

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26.

su BK 25 straipsniu. 2024 m. kovo 14 d. įstatymo¹² pakeitimais BK 25 straipsnyje išskirta dar viena bendrininkavimo forma t. y. teroristinė grupė, be to, įtvirtinta nauja, penktoji dalis, į kurią perkelti nusikalstamam susivienijimui būdingi požymiai. Pakeitimais nusikalstamam susivienijimui prilyginama organizuota teroristinė grupė. Naujausias korekcijas lėmė 2023 m. balandžio 19 d. gauta „Europos Komisijos pagrįsta nuomonė Nr. INFR(2021)2087 dėl netinkamo 2017 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2017/541 dėl kovos su terorizmu, pakeičiančios tarybos pamatinį sprendimą 2002/475/TVR ir iš dalies keičiančios Tarybos sprendimą 2005/671/TVR, nuostatų perkėlimo į Lietuvos nacionalinę teisę pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 258 straipsnį“¹³. Europos Komisijos pateiktoje pagrįstoje nuomonėje¹⁴ nurodyta, jog Lietuva savo baudžiamajame įstatyme nepakankamai aiškiai apibrėžė teroristinės grupės sąvoką. Taigi, iš esmės pakeitimai susiję išimtinai su netinkamu Direktyvos 2017/541 nuostatų perkėlimu į nacionalinę teisę. Manytina, jog esamus pokyčius Europos Komisija vertins teigiamai, tačiau nacionalinės teisės požiūriu šie pakeitimai kritikuotini, be to neaišku, ar šis naujadaras prisigis ir bus taikomas praktikoje.

LAT Apžvalgoje¹⁵ taip pat pažymėta, jog tuometinė teismų praktika rodė, kad „nusikalstamų susivienijimų baudžiamosiose bylose vienu metu taikomi ir senasis, ir naujasis BK“. Tokius proceso ypatumus lėmė tam tikra specifika būdinga nusikalstamam susivienijimui kaip bendrininkavimo formai, o būtent, laiko požiūriu pakankamai ilgas tokių asmenų grupių egzistavimas, pastovus užsiėmimas nusikalstama veikla. Manytina, kad dabartinėje teismų praktikoje su tokiais iššūkiais (1961 m. ir 2000 m. BK konkurencija) susiduriama rečiau, be to, atkreiptinas dėmesys, jog BK 249 straipsnis, kriminalizuojantis nusikalstamą susivienijimą, per daugiau nei du dešimtmečius taip pat buvo koreguojamas, todėl LAT Apžvalgoje¹⁶ akcentuotas uždavinys „žinoti baudžiamųjų įstatymų evoliuciją, viena kitą keitusias atitinkamų BK straipsnių ir jų dalių redakcijas“ išlieka aktualus ir dabar.

¹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24, 25, 32, 39-1, 249-1, 250-2, 250-4, 250-6 ir 252-1 straipsnių pakeitimo įstatymas (2024). TAR, 4809.

¹³ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24, 25, 32, 39¹, 249¹, 250², 250⁴, 250⁶ ir 252¹ straipsnių pakeitimo įstatymo projekto (2023). XIVP-3279.

¹⁴ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24, 25, 32, 39¹, 249¹, 250², 250⁴, 250⁶ ir 252¹ straipsnių pakeitimo įstatymo projekto (2023). XIVP-3279.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26.

Iš to kas išdėstyta, matyti, kad nusikalstamo susivienijimo reguliavimas nestokoja nei įstatymų leidėjo, nei teisės mokslininkų, praktikų dėmesio. Per 32 metus pavojingiausią nusikalstamą struktūrą įtvirtinantis straipsnis buvo keičiamas tiek požymių, tiek sankcijos kontekste. Reikšmingą vietą nusikalstamo susivienijimo reguliavimo ir jo pokyčių diskusijose taip pat užėmė šio nusikaltimo požymių, jų aiškumo, išsamumo klausimai, kurie šiai dienai vis dar neturi vienareikšmio atsakymo.

1.2. Nusikalstamo susivienijimo požymiai

Nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo sampratą neapsieinama be šiam reiškiniui priskiriamų požymių analizės. Minėta, jog nusikalstamas susivienijimas kyla iš bendrininkavimo instituto kaip viena iš bendrininkavimo formų. Pastarosios apibrėžtį numato BK 25 straipsnio 5 dalis, pagal kurią „*nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas*“¹⁷. Siekiant išsiaiškinti kokiais požymiais teismai rėmėsi identifikuodami nusikalstamą susivienijimą, kokios aplinkybės buvo nepakankamos inkriminuoti BK 249 straipsnį ir nulėmė nusikalstamo darinio prilyginimą organizuotai grupei, išsamiai nagrinėtos 2018 - 2025 metų laikotarpio baudžiamosios bylos.

Nusikalstamam susivienijimui būdingas bendros nusikalstamos veiklos darymas, kuri apribota tam tikru nusikalstamų veikų pavojingumu t. y. pagal baudžiamąjį įstatymą nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai asmenys nusikalstamą veiklą orientuoja į apysunkių, sunkių arba labai sunkių nusikaltimų darymą. Taigi, yra keliamas tam tikras nusikalstamo susivienijimo sukūrimo tikslas. 2013 m. liepos 2 d. įstatymu Nr. XII-497¹⁸ buvo papildyta BK 25 straipsnio 5 dalies nuostata nurodant ne tik sunkius bei labai sunkius nusikaltimus, bet ir apysunkių nusikaltimų darymą kaip nusikalstamo susivienijimo tikslą. Baudžiamasis įstatymas nusikaltimų skirstymą paremia sankcijos griežtumu, konkrečiai laisvės atėmimo bausmės dydžiu, pavyzdžiui, apysunkio nusikaltimo atveju sankcijoje numatyta laisvės atėmimo bausmė viršija trejus metus, bet neviršija šešerių metų, o labai sunkaus nusikaltimo atveju numatytas laisvės atėmimas viršijantis dešimt metų. Tai rodo,

¹⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (aktuali 2025-02-01 redakcija Nr. VIII-1968), Valstybės žinios, 2000, 89-2741.

¹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250-1, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 249-1, 250-2, 250-3, 250-4, 250-5, 252-1 straipsniais įstatymas (2013). Valstybės žinios, 75-3768.

kad nusikalstamas susivienijimas inkriminuojamas tada, kai už nusikaltimą, kurį padarė bendrai veikianti asmenų grupė, be kitų būtinų požymių, baudžiamajame įstatyme numatyta laisvės atėmimo bausmė viršija trejus metus. Atkreiptinas dėmesys, jog šis požymis nereiškia, kad nusikalstamam susivienijimui nėra būdingas ir lengvesnių nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų darymas. Teismų praktikoje yra pavyzdžių, kada nusikalstamas susivienijimas traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ne tik už sunkių nusikaltimų darymą, bet kartu ir už nesunkius nusikaltimus. LAT Apžvalgoje¹⁹ konstatavo, jog „*tikslo daryti tokius nusikaltimus nepaneigia lengvesnių nusikaltimų padarymas*“. Pavyzdžiui, vienoje byloje inkriminuojant asmenims BK 249 straipsnį, asmenys taip pat kaltinami ir vieno ar trijų nesunkių nusikaltimų padarymu. Vilniaus apygardos teismas šioje byloje rėmėsi kasacinio teismo išaiškinimu: „*nėra būtina, kad kiekvienas iš inkriminuojamos veikos kaltininkų padarytų tik sunkius ar labai sunkius nusikaltimus ir nėra būtina, kad būtų padaryti vienas ar daugiau sunkių ar labai sunkių nusikaltimų*“²⁰. Iš esmės tiek praktikų, tiek mokslininkų²¹ sutariama, jog pačių nusikaltimų padarymas, darymas nėra būtinas reikalavimas siekiant veiką kvalifikuoti kaip nusikalstamą susivienijimą t. y. užtenka nustatyti tik tikslą, kad nusikalstamas susivienijimas suburtas, kad būtų daromi apysunkiai, sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimai, ir baudžiamasis persekiojimas gali būti pradedamas net ir neturint duomenų, kad konkretus nusikaltimas buvo padarytas. Teismų praktikoje inkriminuojant BK 249 straipsnį šio požymio identifikavimo problemų nekyla, be to, paprastai įvairaus sunkumo nusikalstami ketinimai jau būna įgyvendinti, o padaryti nusikaltimai visada atitinka arba labai sunkaus, arba sunkaus nusikaltimo pavojingumą.

Kitas nusikalstamam susivienijimui būdingas požymis – trijų ir daugiau asmenų dalyvavimas jo veikloje. Aiškinant šį požymį atsižvelgiama į BK 249 straipsnio kontekstą ir iš ten kylantį reikalavimą, jog subjektas turi atitikti amžiaus bei pakaltinamumo kriterijus. Tam tikri teismų praktikoje išsikristalizavę aspektai susiję su asmenų, dalyvavusių padarant konkretų nusikaltimą, skaičiumi. Baudžiamasis įstatymas numato, kad nusikalstamam susivienijimui būdingas trijų ir daugiau asmenų susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai. Teismų praktika rodo, kad inkriminuojant konkrečią veiką, pavyzdžiui nužudymą,

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26.

²⁰ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-211/2018.

²¹ PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 225.

inkriminuojamas ir nusikalstamą susivienijimą kriminalizuojantis straipsnis, ir tais atvejais, kai konkrečią veiką padaro mažiau nei trys asmenys. Šiuo požiūriu formuojasi taisyklė, jog trijų ir daugiau asmenų skaičiaus reikalavimas aktualus nusikalstamam susivienijimui kaip tam tikrai grupei, bet ne jo daromoms nusikalstamoms veikoms, todėl nustatius, kad nusikalstamas susivienijimas apima kelioliką asmenų, net ir dviejų tokio susivienijimo asmenų padaryta veika bus pagrindas inkriminuoti ne tik atitinkamą BK specialiosios dalies straipsnį, kurio objektyvioji pusė buvo įgyvendinta, bet ir BK 249 straipsnį (jeigu iš baudžiamosios bylos medžiagos toks nusikaltimas gali būti inkriminuojamas). Šiuo atveju būtina pažymėti, jog atskiro ar atskirų nusikalstamo susivienijimo narių padaryta nusikalstama veika inkriminuojama išimtinai tik tą veiką padariusiems asmenims.

Teismų praktikos analizė rodo, kad nustatant nusikalstamo susivienijimo reiškinių, kiekybinio požymio konstatavimas taip pat iššūkių nekelia, kadangi paprastai baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 249 straipsnį traukiamų asmenų skaičius gerokai viršija įstatyme numatytąjį. Šiame kontekste pažymėtina baudžiamoji byla, kurioje Lietuvos apeliacinis teismas, priešingai nei buvo nustatyta pirmosios instancijos teismo, paneigė kiekybinį nusikalstamo susivienijimo požymį darinyje, kuriame pagal pirmosios instancijos teismo nustatytas aplinkybes veikė nuteisti penki nariai (vienas atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu), be to, išteisinta vienuolika asmenų, neįrodžius jų dalyvavimo tokiaame susivienijime. Byloje figūruoja itin daug asmenų, tačiau tai savaime neleidžia konstatuoti kiekybinį nusikalstamo susivienijimo aspektą. Vienuolika asmenų nelaikytini dalyvavę nusikalstamo susivienijimo veikloje atsižvelgiant į jų epizodinį, antraeilį padėjėjų vaidmenį. Tuo tarpu apeliacinio teismo sprendimas išteisinti kitus nusikalstamo susivienijimo narius, kurie tokiais pripažinti pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu, iš pirmo žvilgsnio gali kelti abejonių, tačiau pavojausios bendrininkavimo formos buvimas šioje byloje paneigtas nepaisant glaudžių tarpusavio ryšių, vaidmenų pasiskirstymo, konspiracinio bendravimo, ryšio technikos naudojimo, remiantis tuo, kad iš esmės penki nariai tarpusavyje nebuvo pažįstami, todėl nebuvo galima konstatuoti buvus hierarchinę struktūrą, ir jų vaidmenis joje, o tai vienas esminių kriterijų nusikalstamam susivienijimui identifikuoti. Būtent toks fragmentiškas, nutolęs asmenų tarpusavio ryšys, kai kiekvienas iš jų pažįsta tik po vieną narį, arba yra matę vienas kitą tik vieną kartą ir pan., nesukuria nusikalstamam susivienijimui būdingos ir reikalingos bendrystės tarp mažiausiai trijų asmenų. Šioje byloje taip pat akcentuota tai, kas iš esmės aktualu daugelyje baudžiamųjų bylų, kuriose, nepaisant kiekybinio požymio konstatavimo, paneigtas nusikalstamo susivienijimo buvimas, o

būtent, kad tam tikriems nusikaltimams, ypatingai turintiems tarptautinį elementą, savaime būdingas koordinuotų veiksmų atlikimas, išsamaus veiksmų plano sudarymas, vaidmenų pasiskirstymas, ir toks aukštas veikos organizuotumas yra įprastinis, o ne išskirtinis atitinkamose bylose, ir nelemia nusikalstamo susivienijimo konstatavimo²².

Pažymėtina, jog BK 249 straipsnio 4 dalis aiškiai numato galimybę taikyti baudžiamąją atsakomybę už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje ir juridiniam asmeniui. LAT Apžvalgoje²³ akcentuota: „*apibendrintoje teismų praktikoje nerasta atvejo, kad nusikalstamam susivienijimui būtinus mažiausiai tris asmenis sudarytų susivieniję ne vien fiziniai, bet ir juridiniai asmenys*“. Atkreiptinas dėmesys, jog minima Apžvalga išleista 2007 m. vasario 22 d., tačiau remiantis autorės analize, situacijų, kada juridiniai asmenys būtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 249 straipsnį, iki šių dienų dar nebuvo.

Nusikalstamam susivienijimui būdingi pastovūs tarpusavio ryšiai tarp jo veikloje dalyvaujančių asmenų. Prof. dr. J. Prapiestis narių santykius apibūdina kaip glaudžius, stiprius konspiracinius²⁴. Pastovius tarpusavio ryšius prof. dr. O. Fedosiuk įvardija kaip ilgalaikį susitelkimą, kuriuo, suderinus pastangas, būtų lengviau padaroma numatyta nusikalstama veika²⁵. Verta pažymėti, kad „*teismų praktikoje laikomasi nuomonės, jog pastovių ryšių požymis nereiškia, kad visi nusikalstamo susivienijimo nariai turi dalyvauti darant kiekvieną nusikaltimą*“²⁶. Atkreiptinas dėmesys, jog asmenų dalyvavimas taip pat neturėtų būti vienkartinis. Iš nagrinėtų baudžiamųjų bylų matyti, kad kaltinamieji, nuteistieji dažnai neigia bet kokią ryšį su nusikalstamo susivienijimo nariais, teigia, kad nepažįsta vieni kitų, arba priešingai, savo santykius grindžia draugyste, giminyste, kaimynyste ir pan. Kaip pastebėta, glaudaus ryšio nebuvimas yra pakankamas pagrindas abejoti šios bendrininkavimo formos egzistavimu, tačiau argumentas, kad narius sieja artimi, draugiški santykiai, nulemti kaimynystės, giminystės, bendros veiklos paprastai teismų praktikoje laikomas patvirtinančiu glaudžius, ilgalaikius santykius, tarp narių esantį abipusį pasitikėjimą, kuris lemia ir sudėtingesnę, aukštesnę bendrininkavimo lygį. Pavyzdžiui, vienoje byloje nuteistieji tvirtino, kad juos siejo buitiniai santykiai (tarp narių

²² Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-870/2022.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26.

²⁴ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 375.

²⁵ PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 226.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008.

buvo sutuoktinių, artimų draugų, sesuo), todėl jų atlikti veiksmai nelaikytini socialiai žalingais, be to tokie santykiai paneigia hierarchijos, subordinacijos buvimą. Vis dėl to, teismai, nustatę aiškią struktūrą, įtakingą susivienijimo vadovą, vaidmenų pasiskirstymą, vidinės drausmės ir baimės atmosferos palaikymą, bendrą kasą ir kitus nusikalstamą susivienijimą identifikuojančius požymius, atmetė tokius argumentus²⁷. Be to, šiame kontekste pažymėtina, jog ryšių palaikymas ne tik paties nusikalstamo susivienijimo ribose, bet ir užsiimant bet kokia kita socialine veikla, įskaitant švenčių, gimtadienių šventimą kartu, bendras atostogas taip pat indikuoja stiprių, artimų santykių buvimą. Pažymėtina, jog tam tikrais atvejais nusikalstamam susivienijimui gali būti ir nebūdingas draugiškų, artimų, bendra socialine veikla grįstų santykių palaikymas, tačiau tai vėlgi nepaneigia ryšių pastovumo ir glaudumo. Vienoje byloje šis požymis konstatuotas įvertinus telefoninių pokalbių, kuriuose be to, tiesiogiai, atvirai nebuvo kalbama apie disponavimą narkotinėmis medžiagomis, faktą, dažnumą²⁸ – nuolatiniai pokalbiai, bendravimas konspiracinio turinio, koduotomis žinutėmis paprastai rodo glaudžių, nespontaniškų ryšių susiklostymą.

Taip pat, nusikalstamas susivienijimas pasižymi vaidmenų ar užduočių pasiskirstymu tarp jo narių. Iš esmės, teismų praktikoje pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas įprastai suvokiamas kaip vienas, bendras požymis, be to, reikšmingiausias identifikuojant nusikalstamą susivienijimą. Atkreiptinas dėmesys, jog minėtam požymiui būdingas itin platus jo pasireiškimo formų sąrašas²⁹, kurį yra išdėstęs LAT³⁰. Pažymėtina, jog šie požymiai nelaikomi papildomais, fakultatyviais, kaip tai neteisingai yra konstatavusi Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2014 m. gegužės 29 d. nuosprendyje, nurodydama, jog iš BK 25 straipsnio 4 dalies (dabar – 5 dalis) kylantys nusikalstamo susivienijimo požymiai laikomi formaliaisiais, o minėtame sąraše išskirti požymiai – papildomais³¹. LAT pateikė naują

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-1073/2018

²⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-10-202/2018

²⁹ Grupės hierarchinė struktūra, stabilumas, vadovavimas, veiklos planavimas, pelno siekimas, drausmės ir subordinacijos palaikymas bauginimu ar kitokiais būdais, periodišką susirinkimų rengimas, ryšių ir kitų techninių priemonių naudojimas nusikalstamai veiklai, nusikalstamos veiklos specializacija, gerai organizuotų nusikaltimų planavimas ir vykdymas, detalus pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolė, konspiracinis bendravimas, disponavimas bendromis lėšomis ir jų panaudojimas rengiant nusikaltimus, apmokant advokatų, ginančių susivienijimo narius baudžiamosiose bylose, paslaugas, suteikiant materialią pagalbą suimtiems ir laisvės atėmimo bausmę atliekantiems susivienijimo nariams, tam tikros materialinės bazės, skirtos nusikaltimams daryti, bendrų lėšų, gautų iš nusikalstamos veiklos, turėjimas, kurios nors nusikalstamos srities monopolizavimas tam tikroje teritorijoje ir panašiai.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-303/2022.

³¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-45/2014.

aiškinimą, jog išsamiaame sąrašė nurodyti požymiai nelaikytini papildomais, esančiais greta BK įtvirtintų požymių, o priešingai, pripažįstami teismų praktikoje išsikristalizavusiais, požymių – pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas – pasireiškimo formomis³².

Nagrinėjant vaidmenų ir užduočių tarp nusikalstamo susivienijimo narių pasiskirstymą, aktualu paminėti, jog vaidmenimis, funkcijomis asmenys skirstosi ne tik darydami nusikalstamas veikas, joms rengiantis ir pan., bet taip pat ir pačioje nusikalstamo susivienijimo vidinėje struktūroje³³. Tai taip pat yra vienas iš kriterijų, kuris padeda atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. Organizuotos grupės atveju nariai gali pasižymėti aukštu organizuotumu, detaliu konkrečių užduočių, funkcijų pasiskirstymu, jų atliekami veiksmai gali sudaryti būtinas sąlygas įgyvendinti nusikalstamus ketinimus. Tokie kriterijai būdingi ir nusikalstamam susivienijimui, tačiau šiuo atveju tokia darinyje vyrauja hierarchija, narių vaidmenys pačioje struktūroje, tam tikri aukštesni, žemesni rangai, grandys. Teismų praktika rodo, kad siekiant inkriminuoti nusikalstamą susivienijimą, jo hierarchija, konkretus vadovaujantis asmuo ir jam pavaldūs kiti nariai privalomai nustatomi kiekvienoje baudžiamojoje byloje. Tokia struktūra paprastai būna daugiapakopė, paremta subordinacija, pavyzdžiui, vienoje byloje nustatytos aukštesnės, žemesnės grandys, kurios lėmė, jog ne visi susivienijimo nariai galėjo tiesiogiai bendrauti su vadovu, tam tikslui buvo skirti patikėtiniai, tarpininkai³⁴.

Doktrinoje taip pat išskirtas aiškaus organizatoriaus ir vadovo (ar vadovų) buvimas³⁵. Be to, pažymėtina, jog vadovų skaičius nėra numatytas, jų gali būti daug. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teisme buvo gauta byla su kaltinamuoju aktu, kuriame net 7 asmenys kaltinami organizavus ginkluotą nusikalstamą susivienijimą ir vadovavus jam³⁶.

Nusikalstamo susivienijimo struktūros, konkrečiai hierarchijos ir vadovo nustatymo kontekste paminėtina naujesnė LAT praktika, kuri manytina, gali susilaukti labai įvairaus vertinimo. Kasacinis teismas nagrinėjo bylą, kurioje nuteisti penki Policijos departamento pareigūnai dėl labai sunkių, sunkių, apysunkių ir nesunkių nusikaltimų darymo,

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-17-139/2015.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-489/2021.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-303/2022.

³⁵ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 375.

³⁶ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-322-1049/2022.

pasinaudojus įgaliojimais ir tarnybos metu gauta informacija. Byloje nustatyti glaudūs, ilgalaikiai tarpusavio ryšiai, susitikimų rengimas, kurių metu būdavo planuojama nusikalstama veikla, pasiskirstymas vaidmenimis. Byla išskirtinė tuo, kad nusikalstamas susivienijimas konstatuotas neidentifikavus jo vadovo, aiškos hierarchijos. LAT iš esmės priminė ankstyvąją praktiką (2006 metai), kurioje pripažįstama, kad „nusikalstamas susivienijimas gali egzistuoti ir egzistuoja net ir tada, kai nustatoma, jog visi jo dalyviai yra tik nariai, veikę neturėdami aiškos organizacinės hierarchijos ir formalaus vadovo“³⁷. Tokį aiškinimą LAT grindžia tam tikru tarptautiniu reguliavimu, o tai, kad nacionaliniai teismai konstatuodami nusikalstamą susivienijimą privalomai nustato tiek subordinaciją, tiek aiškų vadovą, vertina kaip per griežtą traktavimą. Šį LAT sprendimą galima kritikuoti. Baudžiamųjų bylų analizė rodo, kad praktika iš esmės nuėjusi kitu keliu ir teismai inkriminuodami BK 249 straipsnį nustato tiek aiškią hierarchiją, tiek lyderio buvimą. Taip pat, tokios struktūros identifikavimas yra vienas esminių požymių, skiriančių nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. Teismų praktikoje nemažai pavyzdžių, kai atsižvelgiant į struktūros, atskaitomybės, nurodymų, drausmės, priklausomumo nebuvimą, nepaisant aukšto organizuotumo lygio, paneigtas nusikalstamo susivienijimo egzistavimas. Tokia praktika laikytina teisinga, nes atsisakius tokio požymio būtų nepateisinimai sugriežtinta baudžiamoji atsakomybė šiame kontekste ir nusikalstamo susivienijimo atskyrimas nuo organizuotos grupės taptų sunkiai įmanomas. Pastarasis LAT aiškinimas manytina bereikalingai sujudins nusistovėjusią praktiką tokio pobūdžio bylose.

Nagrinęjant baudžiamąsias bylas akivaizdu, kad vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas tarp nusikalstamo susivienijimo narių lemia gerai suderintą bendrą veiklą, nukreiptą konkrečiam nusikalstamam tikslui pasiekti. Tai yra tam tikra grandinė, kurioje kiekvienas narys turi jam priskirtą vaidmenį, užduotį, kurią turi atlikti, kad būtų įgyvendinti bendri ketinimai. Atkreiptinas dėmesys, jog šis požymis priskiriamas nusikalstamam susivienijimui, tačiau jokių atvejų nelemia jo konstatavimo t. y. tai nėra lemiantis kriterijus, kadangi jis būdingas ir organizuotai grupei, kada daromos su kontrabanda, narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimu susijusios nusikalstamos veikos, savaime reikalaujančios tokio susitelkimo ir organizuotumo.

Vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas nusikalstamo susivienijimo viduje taip pat siejamas su tam tikrų represinio pobūdžio priemonių naudojimu, būdingi baudimai,

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-38-1073/2023.

gąsdinimai, smurtas³⁸. Dažnu atveju pasitraukimas iš susivienijimo veiklos negalimas, o veikimas su kitų grupuočių nariais, jų naudai, nedovanotinas, todėl atvejai, kai tam tikro darinio nariai gali laisvai pasitraukti iš bendros nusikalstamos veiklos, be jokios kontrolės užsiimti savarankiška nusikalstama veikla, nepakankami nusikalstamo susivienijimo identifikavimui. Vienoje byloje akcentuojamas fizinės ir psichinės prievartos naudojimas prieš tuos susivienijimo narius, kurie vengė atsiskaityti už parduotas narkotines medžiagas, pastariesiems grasinta smurtu tiek prieš juos, tiek prieš jų šeimos narius, naudotas elektrošoko prietaisas³⁹. Būtina pažymėti, kad baimės atmosferos sukūrimas gali būti laikomas vienu dažniausiu nusikalstamą susivienijimą identifikuojančiu požymiu, tačiau jis nėra absoliučiai privalomas, nes teismų praktikoje susiduriama ir su tokiais pavojingais dariniais, kuriuose smurtas tarp narių paprastai nedominuoja.

Dar viena pastovių ryšių bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo kaip požymio išraiška yra nusikalstamo susivienijimo bendra kasa, išdas, kuris be to, įprastai prižiūrimas, tvarkomas ir yra vadovo žinioje. Tam tikrais atvejais nusikalstami susivienijimai pasirenka tokį modelį, kuriuo remiantis visas iš nusikalstamų veikų gautas pelnas patenka į bendrą kasą, iš kurios po to mokamas atlygis nariams. Kitas galimas modelis, be to pakankamai dažnas, tam tikro procento, pavyzdžiui dešimties procentų iš nusikalstamos veikos gautų pajamų sumokėjimas į bendrą fondą. Baudžiamųjų bylų analizė rodo, kad nusikalstamame darinyje esanti bendra kasa naudojama finansuoti nusikalstamo susivienijimo narius, veiklą, paprastai iš bendrų pinigų įsigyjama priemonių, įrankių nusikaltimams daryti, transporto priemonių. Taip pat, neretai iš bendrų pinigų apmokamos teisinę gynybą teikiančių asmenų paslaugos, skiriama parama laisvės atėmimo įstaigose bausmes atliekantiems susivienijimo nariams, išlaikomi jų šeimos nariai. Pastebėtina, kad bendros kasos buvimas yra vienas iš esminių kriterijų, lemiančių nusikalstamo susivienijimo inkriminavimą. Tai, kad grupuotėje nėra bendro išdo dažnai tampa argumentu ją vertinti kaip organizuotą grupę⁴⁰. Tai paaiškinama tuo, kad organizuotoje grupėje veikiantys asmenys turi tikslą gauti pelno asmeniškai sau, tuo tarpu nusikalstamo susivienijimo nariai

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.

³⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-10-202/2018.

⁴⁰ Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-870/2022; Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-851/2024.

veikia ir šios struktūros naudai⁴¹. Įprastai nustatant nusikalstamo susivienijimo ginkluotumo požymį, teismai vertina ar ginklai, sprogmenys įsigyti iš bendrų lėšų.

Nusikalstamam susivienijimui būdingus ryšius palaikyti padeda įvairios techninės priemonės, naudojami mobiliojo ryšio slopintuvai, kad teisėsauga negalėtų jų sekti techninėmis priemonėmis, skeneriai, radijo stotys ryšiui užtikrinti ir pan. Paprastai būdingas kelių mobiliojo ryšio telefonų turėjimas, jų dažnas keitimas, keičiamos ir mobiliojo ryšio kortelės arba specialios programinės įrangos pagalba keičiami telefonų identifikaciniai IMEI numeriai. Šiuo atveju pažymėtina, kad tokie kriterijai taip pat nėra lemiantys konstatuojant nusikalstamą susivienijimą, tačiau rodo aukštą organizuotumą, kuris be kita ko, gali būti būdingas ir organizuotai grupei.

Nusikalstamo susivienijimo narių ryšiai apibūdinami kaip konspiraciniai, be to, baudžiamųjų bylų analizė rodo, kad įprastai bendravimas tarp narių vyksta kodais, pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad buvo sukurta kodų sistema, kurioje kiekviena narkotinė, psichotropinė medžiaga, jos kiekis, buvimo vieta turėjo savo kodą⁴². Tam tikri nusikalstami susivienijimai bendravimui naudojo nuolat keičiamas elektroninių paštų dėžutes t. y. juodraščio skiltyje parašydavo atitinkamą informaciją, kurią matydavo kiti nariai, o su ja susipažinę iš karto panaikindavo⁴³. Teismų praktikoje konspiruotas bendravimas taip pat nėra pakankama sąlyga nusikaltimą kvalifikuoti pagal BK 249 straipsnį, ir tai laikytina savaime suprantamu dalyku, kadangi konspiracija padeda užmaskuoti nusikalstamą veiklą, ir pastaroji gali būti ir yra plačiai naudojama veikiant organizuota grupe⁴⁴.

Visų šių požymių analizė iš esmės rodo, kad nusikalstamą susivienijimą galima suvokti kaip tam tikrą verslą, įmonę, turinčią savo vadovą, valdymo organus, akcininkus su atitinkamomis teisėmis ir pareigomis, kapitalą, turtą, kuris naudojamas jos veikloje. Tai yra savotiška teisiškai valstybėje veikiančių įmonių kriminalinė išraiška arba kaip nurodo dr. K. Jovaišas – „*legalių įmonių modelis, projekcija nusikalstamumo sferoje*“⁴⁵. Nusikalstamo susivienijimo vadovai gali būti prilyginami įmonės direktoriui, nariai ir jų

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-303/2022.

⁴² Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-10-202/2018.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.

⁴⁴ Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-870/2022; Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-69-1076/2022.

⁴⁵ JOVAIŠAS, K. *Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos*. Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, p. 52.

pasiskirstymas grandimis – įmonės valdymo organams ir akcininkams, narių pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali būti suvokiamas kaip įmonėje dirbančių asmenų pasiskirstymas pareigomis, o nusikalstamo susivienijimo bendra kasa ir iš jos finansuojama bendra neteisėta veikla gali būti prilyginama įmonės kapitalui ir turimam turtui, kuris naudojamas įmonės veikloje, siekiant teisėtų tikslų. Tiek nusikalstamo susivienijimo, tiek įmonės atveju vyrauja tam tikra subordinacija, pavaldumo santykiai struktūroje. Sutinkama, kad nusikalstamo susivienijimo lyginimas su įmone gali pasirodyti netinkamas, tačiau manytina, kad toks nusikalstamo susivienijimo kaip tam tikro verslo vaizdinys sėkmingai padeda atskirti jį nuo organizuotos grupės, kuri priešingai, požymių, būdingų įmonei neturi (išskyrus vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą).

Nusikalstamam susivienijimui būdingas savybes išskiria ne tik BK 25 straipsnio 5 dalis, bet taip pat ir baudžiamojo įstatymo specialiojoje dalyje numatytas 249 straipsnis kriminalizuojantis nusikalstamą susivienijimą. BK 249 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, taigi, kyla dar vienas papildomas požymis t. y. dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje. BK 249 straipsnis taip pat įtvirtina veiką kvalifikuojančius požymius, o būtent, dalyvavimą šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje bei itin kvalifikuojančius požymius t. y. organizavimą arba vadovavimą minėtai veiklai. Šie požymiai aptartini antroje ir trečioje darbo dalyse.

Kaip matyti, nusikalstamam susivienijimui būdingi požymiai kyla ne tik iš baudžiamojo įstatymo bendrosios dalies, specialiosios dalies, bet taip pat ir iš teismų praktikos. Teismų praktikoje tam tikri nusikalstamam susivienijimui būdingi požymiai, kuriuos tiesiogiai numato įstatymas, gali būti teismų išplečiami. Teisės mokslininkų (P. Veršekys⁴⁶, O. Fedosiuk⁴⁷) darbuose tokie teismų išplėsti požymiai laikomi papildomais, fakultatyviais. Atkreiptinas dėmesys, kad daugiau nei prieš dešimtmetį rengtuose moksliniuose darbuose remtasi LAT Senato 1995 m. spalio 10 d. priimtu nutarimu, kuriame be kita ko, kaip nurodo prof. O. Fedosiuk, LAT Senatas „*netiesiogiai paragino teismus remtis šiomis aplinkybėmis, kurios „paryškina ir patikslina“ būtinus nusikalstamo susivienijimo sudėties požymius*“⁴⁸. Manytina, kad išsireiškimas „paryškina ir patikslina“

⁴⁶ VERŠEKYS, P. *Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė*. Magistro baigiamasis darbas, socialiniai mokslai, teisė. Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 22.

⁴⁷ FEDOSIUK, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 185.

⁴⁸ FEDOSIUK, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 185.

rodo, kad esama tik būtinųjų požymių. Šiai dienai, kaip jau minėta, galimas ir kitoks aiškinimas, vėlgi artimas pateiktam LAT Senato nutarime: teismų praktikoje išskirti nusikalstamam susivienijimui būdingi požymiai nėra laikytini papildomais, o yra įstatyme įtvirtintų nusikalstamo susivienijimo požymių, o būtent pastovių tarpusavio ryšių bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo pasireiškimo forma⁴⁹. Toks aiškinimas iš esmės leidžia laikytis nuomonės, jog nusikalstamam susivienijimui priskiriami požymiai yra įtvirtinti BK, o teismų praktika papildomų požymių savaime neišskiria, o išplečia tiesiogiai numatytus baudžiamajame įstatyme. Tokią poziciją dėl fakultatyviųjų požymių nebuvimo aiškiai ir nedviprasmiškai buvo pateikęs ir dr. K. Jovaišas, vertindamas 1961 m. BK įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo sudėtį⁵⁰. Autorės nuomone, remiantis LAT nutartimi, būtinųjų ir fakultatyviųjų požymių išskyrimo neturėtų būti. BK 25 straipsnio 5 dalyje ir BK 249 straipsnyje įtvirtinti požymiai, kurių visetą turi nustatyti bylą nagrinėjantis teismas, siekdamas inkriminuoti BK 249 straipsnį, yra privalomi, o teismų praktikoje pateikiami įvairūs nusikalstamam susivienijimui būdingi požymiai, viso labo tik paaiškina privalomai nustatytinus požymius. Pavyzdžiui, vienoje nutartyje LAT nurodė: „*vertinant bylos duomenis pagal BK 25 straipsnio 4 dalyje nurodytos bendrininkavimo formos požymius, paprastai atkreipiamas dėmesys į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan.*“⁵¹. Akivaizdu, kad beveik visi šie LAT pateikti požymiai patenka į BK 25 straipsnio 5 dalyje numatyto požymio – pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas – sritį. Pastovius tarpusavio ryšius apibūdina vidinė drausmė, kontrolė, konspiracinis bendravimas, tuo tarpu vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą pagrindžia esanti hierarchija, dalyvių specializacija, veiklos planavimas ir pan.

Pateiktos pozicijos nereikėtų suprasti taip, jog turėtų būti vertinamas tik įstatyme įtvirtintų būtinųjų požymių buvimas. Požymiai, kuriais išplečiami numatytieji BK, itin svarbūs įsitikinant ir nekvestionuotinai nustatant nusikalstamo susivienijimo egzistavimą, jo atskyrimą nuo kitų bendrininkavimo formų, ypačiai organizuotos grupės. Šių dviejų

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-17-139/2015.

⁵⁰ JOVAIŠAS, K. *Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos*. Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, p. 55-56.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-1073/2018.

bendrininkavimo formų kolizijos atvejis nėra retas reiškinys, todėl būtinas ypatingai kruopštus ir atidus nusikalstamo susivienijimo požymių buvimo konstatavimas.

Šiuo atveju, nusikalstamo susivienijimo požymių klasifikacija gali būti doktrinos diskusijų objektas, nes praktiniu požiūriu, nepaisant požymių skirstymo į būtinuosius ir fakultatyvius, ar tik būtinuosius ir jų tam tikras pasireiškimo formas, teismai nagrinėdami baudžiamąją bylą ir siekdami nustatyti nusikalstamo susivienijimo faktą privalo vertinti tiek požymių, numatytų BK buvimą, tiek teismų praktikoje susiformavusius požymius, siekiant atskirti vienas bendrininkavimo formas nuo kitų. Būtina pažymėti, jog teismai dažnu atveju vėlesnėje praktikoje nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius ir toliau diferencijavo į formalius, kurie kyla iš BK bei neformalius, kuriuos tokiais pripažįsta praktika⁵². Matyti, jog vieningos praktikos dėl nusikalstamo susivienijimo požymių skirstymo nėra, tačiau darbo autorės nuomone, siekiant teismų praktikos vieningumo, teismai, atsižvelgiant į LAT 2015 m. vasario 17 d. nutartyje pateikto aiškinimo pagrįstumą, turėtų jo laikytis ir neskirstyti nusikalstamam susivienijimui būdingų požymių į būtinuosius ir papildomus.

Nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo reguliavimą, būtina atkreipti dėmesį, jog baudžiamosios teisės mokslininkams, nagrinėjusiems nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius, neretai kildavo abejonės, ar įstatyme numatyti šiai bendrininkavimo formai būdingi požymiai yra pakankami. Paminėtinos prof. dr. O. Fedosiuk bei prof. dr. A. Gutausko pozicijos, kurias jie buvo pateikę gerokai prieš du dešimtmečius. Prof. dr. A. Gutausko manymu, įstatymo pateiktų požymių nepakanka apibūdinti nusikalstamam susivienijimui ir išskiria tokius būtinus požymius: „*bendrininkų skaičių – trijų ar daugiau asmenų susivienijimą, išankstinį susitarimą užsiimti bendra nusikalstama veikla, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą tarp grupės narių darant nusikaltimus, vadovavimą grupei – vadovo (ar vadovų) buvimą, tikslą – turtinės ekonominės naudos siekimą, smurto naudojimą ar rengimąsi jį naudoti*“⁵³. Anot profesoriaus, šie požymiai padėtų atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo kitos bendrininkavimo formos – organizuotos grupės. Prof. dr. O. Fedosiuk taip pat išskyrė tam tikrus minimalius, nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius, o būtent: „*trys ar daugiau asmenų, susitarimas užsiimti nusikalstama veikla, turtinės naudos siekimas kaip susivienijimo tikslas, vaidmenų bei užduočių*

⁵² Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-211/2018; Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-26-462/2017.

⁵³ GUTAUSKAS, A. *Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą*. Jurisprudencija, 2003, t. 45(37), p. 35.

pasiskirstymas tarp grupės narių darant atskirus nusikaltimus, vadovavimas grupei, pasiryžimas naudoti fizinę ar psichinę prievartą savo veikloje“⁵⁴. Kaip matyti, abiejų teisės mokslininkų pateiktose įžvalgose išskiriami formuluotėmis netapatūs, tačiau savo turiniu analogiški požymiai, kuriais gali būti identifikuojamas nusikalstamas susivienijimas. Lyginant teoretikų pateiktus požymius su šiuo metu galiojančiame baudžiamajame įstatyme įtvirtintais, matyti, kad įstatymas stokoja trijų požymių tiesioginio nurodymo t. y. nėra *expressis verbis* įtvirtintas vadovo vaidmuo, grupės asmenų susivienijimo tikslas, nukreiptas į turtinės, ekonominės naudos siekimą bei psichinio ar fizinio smurto naudojimas.

Manytina, kad aiškus vadovo (vadovų) vaidmens išskyrimas įstatyme, kaip nusikalstamo susivienijimo požymis nėra būtinas. Teismai, siekdami identifikuoti šią nusikalstamą struktūrą, vieningai sutaria dėl šio požymio ir kiekvienoje byloje nusikalstamo susivienijimo vadovas, vadovai, ar jų kaita yra tiksliai nustatoma. Būtina pažymėti, jog vadovo buvimas yra įstatyme numatyto požymio – vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas – išraiška. Vienoje byloje nurodyta, jog pastovūs nusikalstamo susivienijimo narių ryšiai ir vaidmenų bei užduočių pasiskirstymas tarpusavyje yra „*vienas iš pagrindinių požymių, leidžiančių atriboti nusikalstamą susivienijimą nuo kitų BK 25 straipsnyje numatytų nusikalstamo bendrininkavimo formų*“⁵⁵. Teismas pažymi, jog vertinant vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą, atsižvelgiama į hierarchijos, vidinės drausmės buvimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, vadovavimą struktūrai. Visi šie paminėti požymiai paprastai identifikuoja vadovo vaidmenį. Taigi, vadovavimas tokiam susivienijimui išplaukia iš baudžiamajame įstatyme jau įtvirtinto požymio. Be to, tam tikrą vadovo statusą nusikalstamame susivienijime patvirtina ir BK 249 straipsnio 3 dalis, numatanti baudžiamąją atsakomybę už vadovavimą tokiam dariniui.

BK išskiria tik vieną nusikalstamo susivienijimo tikslą – daryti apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, nesiejant tokios veiklos su materialine nauda. Poreikis aiškiai apibrėžti įstatyme ekonominės naudos gavimo tikslą diskutuotinas. Asist. dr. P. Veršekys nurodo, jog ekonominis aspektas yra reikšmingas, „*nes vargu ar įmanomas prievartautojų ar žudikų mėgėjų nusikalstamas susivienijimas*“⁵⁶. Dr. K. Jovaišas taip pat pabrėžia, kad

⁵⁴ FEDOSIUK, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 188.

⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158-495/2018.

⁵⁶ VERŠEKYS, P. *Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė*. Magistro baigiamasis darbas, socialiniai mokslai, teisė. Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 21.

tokiems tikslams pasiekti niekas nekuria nusikalstamų susivienijimų, be to, pavyzdžiui, siekis daryti išžaginus neužfiksuotas kriminalistikos metraščiuose⁵⁷. Pritartina, jog tokiu aukštu organizaciniu laipsniu pasižyminčios asmenų grupės paprastai vienijasi turėdamos tikslą praturtėti. Vis dėlto, autorės manymu, tiesioginis tokio tikslo įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme ilgalaikėje perspektyvoje gali sudaryti kliūtis patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, darančius itin pavojingus nusikaltimus, neturint siekio gauti ekonominę naudą. Galima manyti, jog šiuo metu nacionaliniame kontekste toks požiūris nėra svarus, tikimybė, kad teismai susidurs su grupe asmenų, kuri atitiks BK 25 straipsnio 5 dalyje ir BK 249 straipsnyje įtvirtintus požymius ir darys nusikaltimus iš kurių nesieks ekonominės naudos, turbūt yra nulinė, tačiau turint omenyje šiuolaikinio pasaulio brutalumą, nepaaiškinamą moralės normų, vertybių iškreipimą, tokio tikslo numatymas įstatyme, išskirtinėse situacijose gali būti ypatingai nepalankus ir užkertantis kelią konstatuoti pavojingiausią bendrininkavimo formą, su iš to kylančiomis neigiamomis pasekmėmis. Manytina, jog svarstant dėl požymių įtvirtinimo įstatyme reikalingumo, vertinimas turėtų būti paremtas ne retrospektyviu požiūriu t. y. reikėtų remtis ne tuo, kas užfiksuota istorijoje, bet atsižvelgti į visuomenės pokyčius ir realijas. Atkreiptinas dėmesys, jog ekonominės naudos siekio įtvirtinimas gali būti laikytinas ir pertekliniu, kadangi šis požymis, kaip matyti iš teismų praktikos, ypatingo svorio įrodinėjant nusikalstamą susivienijimą neturi, nes tiek pastarasis darinys, tiek organizuota grupė paprastai veikia turint tikslą praturtėti.

Autorės manymu, verta pažymėti bendros kasos, išdo svarbą įrodinėjant nusikalstamą susivienijimą. Galima svarstyti, jog bendros lėšos turi tam tikrą sąsają su gaunama ekonomine nauda, tačiau tai nėra vienas ir tas pats požymis. Bendrų pajamų ir fondo turėjimas yra tam tikra bazė iš kurios finansuojamas nusikalstamas susivienijimas, jo veikla. Tai yra tokie bendri pinigai, kurie naudojami situacijoms, su kuriomis susiduria susivienijimo nariai, spręsti (advokatų išlaidos, išlaikymas, parama), bendriems poreikiams tenkinti. Kaip jau minėta ir matoma iš teismų praktikos, nusikalstama veikla nariai užsiima ne tik siekdami ekonominės naudos sau, tačiau ir veikdami nusikalstamo susivienijimo labui, be to, įgyvendinus nusikalstamus ketinimus, iš to uždirbus, nusikalstamo susivienijimo narių santykiai nenutrūksta, kaip tai paprastai būna organizuotos grupės atveju, o vystosi toliau. Akivaizdu, jog baudžiamosiose bylose nustatant tam tikras

⁵⁷ JOVAIŠAS, K. *Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos*. Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, p. 57.

aplinkybes, teismai vertina ar atitinkamos priemonės, įrankiai, patalpos, transporto priemonės įsigyti už bendrus pinigus, iš bendros kasos, ar grupuotės veikloje atsirado kažkurio nario iniciatyva iš asmeninių lėšų, be to, pastaroji išvada paprastai lemia ne nusikalstamo susivienijimo, o organizuotos grupės konstatavimą⁵⁸. LAT pateiktame išaiškinime dėl nusikalstamam susivienijimui būdingo tarpusavio ryšių bei užduočių ar vaidmenų pasiskirstymo požymio, matyti, kad bendras išdas taip pat vertinamas kaip šio požymio pasireišimo forma. Toks požiūris gali būti diskutuotinas. Akivaizdu, kad bendros pajamos negali būti vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo išraiška. Klausimas kyla ar tikrai bendrų lėšų turėjimas rodo pastovius tarpusavio ryšius. Manytina, nediskutuotina ir tai, jog bendra kasa apibūdina nusikalstamo darinio narių ryšius, rodo aukštą susitelkimą, glaudų santykį, bet tai nėra požymis patvirtinantis ryšių pastovumą. Atsižvelgiant į išdėstytą, tai, kad bendro fondo, kaip kriterijaus, negalima laikyti viena iš įstatyme jau numatytų požymių pasireišimo forma, manytina patvirtina tiesioginio bendros kasos požymio įtvirtinimo BK 25 straipsnio 5 dalyje reikalingumą. Toks sprendimas praktinės naudos neduos, kadangi teismai paprastai vieningai šį požymį laiko būtinu inkriminuojant nusikalstamą susivienijimą, tačiau siekiant aiškumo, teorijos ir praktikos vienybės, toks sprendimas būtų sveikintinas.

Psichinio ar fizinio smurto naudojimas, kaip požymis, neturėtų būti tiesiogiai įtvirtintas BK. Praktikoje susiduriama su nusikalstamais susivienijimais, kurių veikloje nei fizinio, nei intensyvi psichinio pobūdžio prievarta nenaudojama. Tam tikrais atvejais, naudojamas smurtas gali būti labai epizodinis. Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatytas nesmurtinis nusikalstamo susivienijimo veiklos pobūdis, nes „*apie kokio nors smurto ar ginklų panaudojimą vykdomose didelės vertės turto vagystėse nebuvo net užuominų, nebuvo aptariamų pasipriešinimo situacijų, jokių ginklų į vagystes nebuvo vežamasi*“⁵⁹, tačiau tam tikras smurtas pačioje nusikalstamo susivienijimo struktūroje buvo pastebimas t. y. dviejų narių atžvilgiu buvo naudojamas spaudimas dėl tikrų ar tariamų skolų nusikalstamo susivienijimo vadovams, organizatoriams, arba pastarieji nariai buvo baudžiami už nepaklusnumą. Aptariamoje byloje nusikalstamas susivienijimas dvejų metų laikotarpyje sistemingai darė didelės vertės transporto priemonių vagystes, jas atgabendavo į Lietuvą ir turtą realizuodavo. Akivaizdu, kad asmenys buvo gerai organizuoti, palaikė

⁵⁸ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-19-497/2017.

⁵⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158-495/2018.

pastovius tarpusavio ryšius. Tačiau, jeigu pamodeliuoti panašią situaciją, kai nusikalstamo susivienijimo daromi nusikaltimai nepasižymi smurtiniu pobūdžiu, kaip ir minėtoje byloje, bet taip pat smurtiniai veiksmai nenustatomi ir pačioje nusikalstamo susivienijimo struktūroje – tokiu atveju, smurto, kaip būtinojo požymio, įtvirtinimas įstatyme lemtų tokios aukštą organizuotumo laipsnį bei tam tikrą nusikaltimų darymo schemą turinčios ir sistemingai vagystes darančios asmenų grupės nepripažinimą nusikalstamu susivienijimu, vien remiantis smurto požymio neidentifikavimu.

Pakartotinai atkreiptinas dėmesys, jog nagrinėtuose teisės mokslininkų darbuose, pozicijos dėl nusikalstamam susivienijimui priskiriamų požymių nepakankamo išsamumo, pateiktos daugiau nei prieš du dešimtmečius. Be to, tai, kad BK įtvirtinti straipsniai, susiję su nusikalstamu susivienijimu, požymių kontekste nebuvo keičiami, iš esmės rodo, kad didelių problemų su įstatyme įtvirtintu pavojingiausiu dariniu ir jo įrodinėjimu neįkyla.

Apibendrinant, manytina, kad šiai dienai baudžiamasis įstatymas įtvirtina pakankamai aiškius nusikalstamo susivienijimo požymius, kurių išsamumas akivaizdus teismų praktikoje. Atsižvelgiant į bendros kasos kaip požymio nagrinėjant baudžiamąją bylą nustatymo būtinumą bei jo pagalbą atskiriant nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės, įstatymų leidėjui verta pasvarstyti dėl bendros kasos kaip požymio tiesioginio įtvirtinimo BK 25 straipsnio 5 dalyje. Iš esmės, baudžiamųjų bylų analizė rodo, kad paprastai teismai tikslingai formuoja praktiką, požymiai, kurie būdingi nusikalstamam susivienijimui dažnu atveju abejonių nekelia, ir yra vieningai teismų inkriminuojami, o atskirų papildomų požymių (ekonominės naudos siekis, smurto naudojimas) įtvirtinimas įstatyme gali sąlygoti sudėtingesnę nusikalstamo susivienijimo įrodinėjimą.

2. Pagrindinė nusikalstamo susivienijimo sudėtis

BK 249 straipsnyje įtvirtinta nusikaltimo sudėtis yra formalioji. Prof. dr. A. Abramavičius nurodo, jog „*formaliosiomis nusikalstamų veikų sudėtimis laikomos tokios sudėtys, kurios apsiriboja tik veika, o veikos padariniai paliekami už nusikalstamos veikos sudėties ribų*“⁶⁰. Iš esmės, siekiant inkriminuoti tokią veiką, užtenka konstatuoti veikos padarymo faktą, nekreipiant dėmesio į padarinių atsiradimą ar neatsiradimą. Kaip nurodo prof. dr. O. Fedosiuk, nusikalstamas susivienijimas „*laikomas baigtu atlikus nors dalį veiksmų, kurie*

⁶⁰ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 181.

gali būti pripažįstami dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje“⁶¹. Gali pasitaikyti atvejų, kai asmuo tarsi tampa nusikalstamo susivienijimo nariu, pavyzdžiui, susitaria su nusikalstamo susivienijimo vadovu, kad dalyvaus nusikalstamame susivienijime, tačiau pastarasis demaskuojamas naujam nariui neatlikus jokių kitų aktyvių veiksmų nusikalstamo susivienijimo interesais. BK komentare prof. dr. O. Fedosiuk toks atvejis vertinamas kaip rengimasis dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje⁶². Manytina, kad į tokias situacijas turėtų būti žvelgiama labai atidžiai, ir ne bet koks formalus, neįpareigojantis pasisakymas, baimės nulemtas pažadėjimas nusikalstamo susivienijimo vadovui dalyvauti tokio susivienijimo veikloje, turėtų būti vertinimas pagal BK 21 straipsnį.

2.1. Objektyvioji nusikalstamo susivienijimo sudėtis

Objektas – *„tai baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, į kuriuos kėsinamasi nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu*“⁶³. Nusikalstamo susivienijimo sudėtis įtvirtinta BK XXXV skyriuje, kuris numato nusikaltimus visuomenės saugumui. Taigi, visuomenės saugumas ir yra tas teisinis gėris į kurį kėsinamasi nusikalstamu susivienijimu. Prof. dr. O. Fedosiuk visuomenės saugumą apibrėžia kaip *„bendrą poreikį gyventi saugioje visuomeninėje aplinkoje, kurioje užtikrinama apsauga nuo pavojų žmonių gyvybei, sveikatai, turtui. Grėsmė visuomenės saugumui paprastai siejama su pavojumi ne konkrečiam individui, bet didelei arba neapibrėžtai žmonių grupei*“⁶⁴. Visuomenės saugumas laikytinas pagrindiniu objektu į kurį kėsinamasi, tačiau teismų praktika išskiria ir papildomus, dažniausiai pasitaikančius nusikalstamo susivienijimo objektus, o būtent: *„Lietuvos Respublikos ekonomika, verslo tvarka, finansų sistema, taip pat žmogaus gyvybė, sveikata, privati nuosavybė ar turtiniai interesai*“⁶⁵. Tam tikrais atvejais papildomu objektu gali būti ir nepaminėti teisiniai gėriai, priklausomai nuo to, kokias nusikalstamas veikas yra padaręs nusikalstamas susivienijimas. Teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys į tai, jog kiekviena nusikalstama veika laikoma pavojinga, keliančia tam tikrus neigiamus padarinius

⁶¹ PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 227.

⁶² PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 227-228.

⁶³ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 185.

⁶⁴ PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 224.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-84/2013.

visuomenės nariams, todėl nusikalstamo susivienijimo pavojingumas turi būti išskirtinis, be to, pasiekęs tokį lygmenį, kad vien tokio darinio egzistavimas keltų grėsmę visuomenei, valstybei⁶⁶. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje nustatytas nepagrįstas nusikalstamo susivienijimo inkriminavimas asmenims, vykdžiusiems cigarečių kontrabandą ne vienoje valstybėje. Nepaisant to, kad tarp vaidmenimis pasiskirsčiusių asmenų vyko konspiracinis bendravimas, kruopštus veikų planavimas, atliekamų veiksmų koordinavimas bei gabenami dideli cigarečių kiekiai, teismas atsižvelgė į aiškios hierarchinės struktūros, bendrų lėšų, vidinių taisyklių, kurios apimtų narių drausminimą, baudimą, tarpusavio pagalbą bei ginčų sprendimą, nebuvimą, ir konstatavo, kad neidentifikavus tokių požymių, kurie pagrįstų vien tokio darinio egzistavimo pavojingumą visuomenės nariams, jų saugumui, nėra galimybės inkriminuoti BK 249 straipsnį⁶⁷.

Toliau nagrinėtina objektyvioji nusikaltimo pusė t. y. „išorinis pavojingo kėsینimosi, kuriuo pažeidžiami baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, pasireiškimas“⁶⁸. Kaip numatyta doktrinoje, iš įvairių galimų „objektyviosios pusės požymių visų konkrečių nusikalstamų veikų sudėčių būtinasis požymis yra tik veika“⁶⁹. Prof. dr. A. Abramavičius veiką apibūdina kaip priešingą teisei, pavojingą, sąmoningą ir valingą žmogaus elgesį išoriniame pasaulyje⁷⁰.

BK 249 straipsnio pagrindinė sudėtis įtvirtina baudžiamąją atsakomybę tam, kas dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje. Šiuo atveju turimas aktyvus veikimas, pasireiškiantis dalyvavimu tokioje veikloje. Paprastai dalyvavimas nusikalstamoje veikloje tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje suprantamas kaip „nuolatinis bet kokių funkcijų, užtikrinančių nusikalstamo susivienijimo tikslų pasiekimą, atlikimas“⁷¹. Baudžiamųjų bylų analizė rodo, kad kaip dalyvavimas gali būti suvokiamas ne tik rengimasis konkrečiam nusikaltimui, jo darymas, bet taip pat ir kitokia veikla, nukreipta nusikalstamo susivienijimo naudai. Paprastai dalyviais pripažįstami tokie asmenys, kurie atlieka apsaugos funkcijas, tvarko su bendra kasa susijusius reikalus, parūpina ginklus, transporto priemones, renka grupuotės veiklai reikšmingą informaciją ir pan. Pavyzdžiui, vienoje

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018.

⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-851/2024.

⁶⁸ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 201.

⁶⁹ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 201.

⁷⁰ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 203-204.

⁷¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-118-387/2018.

byloje asmuo nuteistas už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, nes dirbo nusikalstamo susivienijimo vadovo apsaugininku, dalyvaudavo reguliariuose susitikimuose kartu su kitais nariais, ir nors jo veiklos nusikalstamame susivienijime apimtis buvo daug siauresnė nei aukštesnės hierarchijos narių, jo veiksmai vykdant lyderių nurodymus ir taip įgyvendinant šios itin pavojingos grupuotės tikslus, laikytini reikšmingais ir atitinka BK 249 straipsnio 2 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos požymius⁷². Taigi, kad asmuo būtų pripažintas nusikalstamo susivienijimo nariu bei dalyvavęs jo veikloje, nebūtina identifikuoti tokio asmens dalyvavimo darant konkrečią nusikalstamą veiką.

BK komentare prof. dr. O. Fedosiuk pažymėjo, jog dalyvavimas nusikalstamame susivienijime pasižymi pastovumu ir funkcionalumu⁷³. Pastovumas teismų praktikoje apibūdinamas tuo, jog „*kaltininkas prie nusikalstamo susivienijimo veiklos prisidėjo ne vienam kartui, bet nuolat ar ilgesnį laiką atlieka tam tikras funkcijas*“⁷⁴. Taigi, dalyvavimas suprantamas kaip ištęstas laike veiksmas, kuris jokių būdu nėra atsitiktinis. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendyje nurodyta, jog „*dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje apibūdinamas kaip bet koks sąmoningas nuolatinis asmenų pasirengimas kartu su kitais susivienijimo dalyviais veikti tokio susivienijimo naudai, o dažniausiai ir konkrečių gautų susivienijimo narių pavedimų vykdymas*“⁷⁵. Šioje byloje asmuo išteisintas pagal BK 249 straipsnio 1 dalį, kadangi neįrodytas jo dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje atsižvelgiant į tai, kad vienintelis santykis asmenį siejęs su nusikalstamu dariniu pasižymėjo narkotinių medžiagų, kuriomis disponavo susivienijimas, įsigijimu. Pirmosios instancijos teismo sprendimas nuteisti tokį asmenį, kuris savęs neidentifikavo nusikalstamo susivienijimo nariu, realiai jokių funkcijų tokio darinio struktūroje neatliko, be to, jo kaip nario neįvardijo ir kiti susivienijimo dalyviai duodami parodymus ar atlikdami kitus procesinius veiksmus, nesuprantamas ir neturi jokio paaiškinamo pagrindo. Taigi, matyti, jog dalyvavimo konstatavimą paneigia atsitiktiniai, vienkartiniai prisijungimai prie nusikalstamo susivienijimo narių daromos nusikalstamos veikos⁷⁶, arba bet koks atskiras

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-489/2021.

⁷³ PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 227.

⁷⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-118-387/2018.

⁷⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-318/2021.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

asmens veiksmas, nors ir turintis sąsają su nusikalstamu susivienijimu, tačiau nesantis reikšmingu nusikalstamo susivienijimo veiklos grandinėje.

Prof. dr. O. Fedosiuk dalyvavimo funkcionalumą apibrėžia kaip asmens įsipareigojimą veikti nusikalstamo susivienijimo interesais ne stichiškai, o turint tam tikrą vaidmenį ar užduotį, kurie be to, gali būti įvairūs, kintantys⁷⁷. Šis požymis taip pat gali būti siejamas su tam tikra nusikalstamo susivienijimo grandine, kurioje kiekvienas narys turi atitinkamą užduotį, kurios atlikimas yra sąlyga sėkmingam nusikalstamų ketinimų įgyvendinimui ir tikslų pasiekimui.

Dažnu atveju asmens dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje padeda patvirtinti telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos turinio kontrolės būdu užfiksuoti duomenys. Vienoje byloje iškelta abejonė dėl asmens dalyvavimo nusikalstamame susivienijime, kurio veikla nukreipta į šaunamųjų ginklų, šaudmenų kontrabandą, buvo paneigta įvertinus telefoninių pokalbių tarp narių turinį, kurį akivaizdžiai sudarė klausimai apie šaunamųjų ginklų partijas, ginklų broką, kokybę, remontą, kainas, gaunamus pinigus⁷⁸. Šioje byloje pokalbių turinys bei dažnumas rodė aktyvų asmens įsitraukimą į veiklą, kadangi pokalbių metu buvo sprendžiamos problemos, kilusios dėl kontrabandos, diskutuojama dėl atsiskaitymų ir pan.

Konstatuojant asmens dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje taip pat atsižvelgiama ir į jo dalyvavimą bendruose susirinkimuose. Susirinkimų rengimas yra vienas iš požymių, kuris paprastai būdingas visiems nusikalstamiems susivienijimams, tačiau aktualus ir organizuotos grupės atveju, todėl nelaikomas didelį svorį turinčiu kriterijumi. Vis dėl to, asmens dalyvavimas grupuotės susitikimuose, kuriuose sprendžiami ne tik nusikaltimų planavimo, darymo klausimai, bet taip pat piniginiai klausimai, konfliktai tiek struktūros viduje, tiek su kitais nusikalstamais dariniais ir pan., pagrindžia jo kaip dalyvio vaidmenį. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje paneigtas asmens dalyvavimas nusikalstamame susivienijime remiantis tuo, kad per aštuonerius metus asmuo neturėjo konkretaus vaidmens, funkcijos, be to neužfiksuota, jog pastarasis per tokį ilgą laikotarpį būtų dalyvavęs bent viename susivienijimo susirinkime⁷⁹. Tai rodo, kad siekiant asmenį pripažinti nusikalstamo susivienijimo nariu, konstatuojant jo dalyvavimą, būtina nustatyti,

⁷⁷ PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 227.

⁷⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-2-307/2020.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.

kad asmuo turėjo savo vietą tokioje struktūroje, atliko užduotis, kurios reikšmingai prisidėjo prie efektyvios susivienijimo veiklos.

Baudžiamųjų bylų analizė taip pat rodo, kad paprastai teismams siekiant nustatyti asmens dalyvavimo nusikalstamame susivienijime požymį, atsižvelgiama ne tik į pastovumą, spontaniškumo nebuvimą, konkrečių funkcijų atlikimą, bet taip pat vertinamas ir tokio asmens finansavimas iš bendrų lėšų t. y. ar iš bendrų pajamų asmeniui buvo mokamas atlyginimas, ar jis pats įnešdavo pinigus į susivienijimo išdą.

Akivaizdu, kad dalyvavimas nusikalstamame susivienijime teismų konstatuojamas įvertinus daugybę kriterijų. Visgi baudžiamųjų bylų analizė rodo, jog ne visais atvejais teismai atitinkamoms aplinkybėms priskiria vienodą, dalyvavimą pavojingiausioje struktūroje lemiančią reikšmę. Tokia situacija skatina apsvarstyti dalyvavimo požymio minimalių ribų apibrėžimą t. y. nustatyti, kokius konkrečius požymius turi identifikuoti teismai, kad konstatuoti asmens dalyvavimą nusikalstamame susivienijime.

Nusikalstamam susivienijimui visais atvejais būdinga grandinė, kurioje kiekvienas asmuo atlieka tam tikrą reikšmingą funkciją, be kurios įgyvendinimo nebūtų pasiekti nusikalstamo darinio tikslai. Teismų praktikoje pastebėta, kad pavyzdžiui, apsaugos funkcijas atliekantis narys, narkotinių medžiagų kurjerio vaidmenį turintis asmuo pripažįstamas nusikalstamo susivienijimo dalyviu, o tuo tarpu pagrobtų puspriekabių vairuotojai, intensyviai svetimo turto vagystėse dalyvaujantys asmenys, atliekantys aplinkos stebėjimo funkcijas nelaikomi dalyvaujančiais tokio darinio veikloje. Kyla klausimas kokios svarbos vaidmuo ir atliekamos funkcijos turi būti, kad asmenį laikyti dalyvaujančiu nusikalstamame susivienijime. Vienoje byloje asmens vykdoma nusikalstamo susivienijimo lyderio apsaugos funkcija, dalyvavimas susitikimuose pripažinti pakankamai ir reikšmingais konstatuojant apsaugininko kaip dalyvio vaidmenį⁸⁰. Kitoje byloje nuolatinis (daugiau nei 20 atvejų) asmens dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo daromose vagystėse, kuriose jis įprastai atlikdavo aplinkos stebėjimo, žvalgybos funkciją, be to, artimas bendravimas su vadovu, dalyvavimas susitikimuose ir pan., nebuvo pakankami tokį asmenį laikyti nusikalstamo susivienijimo nariu⁸¹. Manytina, siekiant vagysčių įgyvendinimo, asmens atliekamas aplinkos žvalgymas vagysčių metu laikytinas reikalingu ir reikšmingu visų veiksmų grandinėje. Analogiškai vertintinas ir pavogtų transporto priemonių vairuotojų vaidmuo, be kurių pavogtos

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-489/2021.

⁸¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-2-487/2022.

pusprieikabės nebūtų pargabentos į Lietuvos Respubliką ir nusikalstamo susivienijimo nusikalstama veikla nebūtų įgyvendinta.

Nekvestionuotina, kad pripažįstant asmenį nariu, būtina identifikuoti jo pastovų vaidmenį, funkciją, tačiau funkcionalumo ir pastovumo nustatymo nepakanka. Pavyzdžiui, dalyvavimas susitikimuose, susirinkimuose vienais atvejais laikytinas svarbia aplinkybe, o kitais atvejais nepakankama dalyvavimo nusikalstamame susivienijime inkriminavimui. Ryšiai su kitais nariais, vadovu taip pat ne visais atvejais lemia asmens laikymą susivienijimo nariu. Be to, pats dalyvavimas darant nusikalstamo susivienijimo narių organizuojamą nusikaltimą, ne visais atvejais leidžia asmenį vertinti kaip dalyvaujantį tokiam darinyje. Iš esmės, dalyvavimo nusikalstamame susivienijime aspektu teismų praktika yra paini, stokojanti aiškumo.

Galima pabandyti išskirti konkrečius esminius kriterijus, kurie būtų pakankami dalyvavimo nusikalstamame darinyje konstatavimui. Pirmiausia, reikėtų įvertinti asmens poziciją pačioje nusikalstamoje struktūroje. Tai yra tam tikras funkcionalumo aspektas, tačiau šiuo atveju lemiamą reikšmę turi asmens atliekama funkcija nusikalstamame susivienijime, bet ne jo daromose nusikalstamose veikose. Iš teismų praktikos matyti, kad asmenys, turintys aiškią, nuolatinę funkciją darant nusikaltimą, nepripažįstami nusikalstamo susivienijimo nariais remiantis tuo, kad pastarieji neturi vaidmens paties darinio struktūroje. Antra, didelė reikšmė turi būti skiriama ryšių vertinimui. Kad konstatuoti asmens dalyvavimą nusikalstamame susivienijime nėra būtina nustatyti asmens tiesioginį ar netiesioginį bendravimą su lyderiu, tačiau visais atvejais svarbu konstatuoti asmens įsitraukimą į bendrą klausimų sprendimą. Asmeniui, dalyvaujančiam nusikalstamame susivienijime negali būti svetimi vidiniai reikalai. Paprastai nariai dalyvauja sprendžiant ginčus tarp nusikalstamas veikas darančių asmenų, kitų darinių, atstovauja susivienijimo jėgos struktūrą, vykdo apsaugos funkciją. Dalyvavimas susirinkimuose, susitikimuose paprastai taip pat laikomas svarbiu kriterijumi inkriminuojant BK 249 straipsnį. Trečia, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas finansiniams klausimams. Asmenys, dalyvaujantys nusikalstamame susivienijime, finansuojami iš bendros kasos, iš bendro išdo mokami atlyginimai, tenkinami jų interesai. Jeigu narys dalyvauja ne tik nusikalstamame susivienijime, bet ir nusikalstamų veikų daryme, gauta materialinė nauda atitenka nusikalstamo susivienijimo išdui. Atvejais, kada asmuo įgyvendina šio darinio nusikalstamas veikas, pavyzdžiui, ieško tinkamų apvogti namų, pastatų, tinkamų pagrobtį transporto priemonių, dalyvauja jų apvogime, pagrobime, ir už tai gauna sutartą atlygį, nevertinami kaip asmens dalyvavimas nusikalstamame

susivienijime. Tai, kad asmuo daro nusikalstamą veiką turėdamas atitinkamą vaidmenį bei gauna už tai atlygį, tačiau nėra finansuojamas iš bendro susivienijimo fondo ir į jį savo dalies neįneša (nėra abipusės naudos), paprastai eliminuoja asmens pripažinimą šio darinio nariu.

Dalyvavimą nusikalstamame susivienijime leidžia konstatuoti įvairios aplinkybės, tačiau platus šio požymio traktavimas tam tikrais atvejais lemia nepagrįstą dalyvavimo konstatavimą, kuris paprastai nuteistųjų yra kvestionuojamas ir tampa vienu iš motyvų apskusti teismo nuosprendį, todėl manytina, dalyvavimo požymio apibrėžimas kriterijais yra reikalingas ir naudingas. Kiekvienu atveju, teismai, identifikuodami nusikalstamo susivienijimo narius, vertina visas reikšmingas aplinkybes, tačiau baudžiamųjų bylų analizė leidžia teigti, kad autorės išskirti trys esminiai kriterijai, o būtent aiškus asmens vaidmuo pačioje nusikalstamo susivienijimo struktūroje, įsitraukimas į vidinius reikalus ir abipusė finansinė nauda, gali palengvinti asmenų dalyvavimo pavojingiausioje nusikalstamoje struktūroje nustatymą bei padėti formuoti nuoseklią praktiką.

2.2. Subjektyvioji nusikalstamo susivienijimo sudėtis

Nusikaltimo subjektas – „*tai fizinis baudžiamojo įstatymo nustatyto amžiaus sulaukęs pakaltinamas asmuo*“⁸². Fiziniam asmeniui BK 249 straipsnio kontekste, taip pat kaip ir visų BK specialiojoje dalyje įtvirtintų veikų atžvilgiu keliama du reikalavimai – amžiaus ir pakaltinamumo. Siekiant inkriminuoti nusikalstamą susivienijimą fiziniam asmeniui, pastarasis turi būti sulaukęs 16 metų. Atkreiptinas dėmesys, kad 16 metų amžiaus riba taikoma konkrečiai nusikalstamo susivienijimo sudėčiai. Kadangi nusikalstamam susivienijimui visada būdingas kitų BK numatytų nusikaltimų darymas, priklausomai nuo padaryto nusikaltimo pobūdžio, baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas ir asmuo, dalyvavęs nusikalstamo susivienijimo veikloje, tačiau nesulaukęs 16 metų. Specialaus subjekto požymių ši sudėtis neįtvirtina.

Be to, BK 249 straipsnio 4 dalis numato atsakomybę ir juridiniam asmeniui. Nepaisant to, kad šiai dienai nėra buvę situacijų, kai juridiniam asmeniui būtų inkriminuotas nusikalstamas susivienijimas, manytina, kad iššūkių patraukti baudžiamojon atsakomybėn juridinį asmenį nekiltų, kadangi teismų praktika yra gana detalai išplėtotą BK 20 straipsnio kontekste. Probleminis aspektas sietinas su nusikalstamo susivienijimo buvimu, jo narių skaičiumi ir juridinio asmens tokioje struktūroje vieta. Pirmiausia, būtina

⁸² ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 221.

atkreipti dėmesį į BK 24 straipsnio 1 dalį, kuri apibrėžia bendrininkavimo sąvoką: „*tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką*“⁸³. Kaip matyti, baudžiamasis įstatymas numato tik fizinio asmens buvimo bendrininku galimybę. Antra, aktuali BK 25 straipsnio 5 dalis, kuri kaip minėta, įtvirtina trijų ar daugiau asmenų susivienijimo reikalavimą. Trys asmenys – privalomai nustatytinas požymis, todėl kyla klausimas, ar tais atvejais, kai juridinio asmens atsakomybei kilti yra visi pagrindai ir sąlygos, numatytos BK 20 straipsnyje bei padaryta veika atitinka BK 249 straipsnyje įtvirtintus požymius, juridinis asmuo gali būti laikomas trečiuoju susivienijimo nariu, ar tokioje situacijoje visgi išlieka trijų fizinių asmenų reikalavimas. Klausimas sudėtingas, juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės institutas vienas jauniausių, todėl ir juridinio asmens bendrininkavimas, ypačingai pavojingiausiose nusikalstamose grupėse stokoja teoretikų dėmesio, manytina situaciją lengvina tik tai, kad tokių atvejų teismų praktikoje nepasitaikė. Akcentuotina asist. dr. P. Veršekio pozicija, nevertinti juridinio asmens kaip tiesioginio bendrininko nusikalstamame susivienijime, ir juridiniam asmeniui inkriminuoti nusikalstamą susivienijimą, tik nustačius įstatyme įtvirtintą mažiausiai trijų fizinių asmenų susivienijimą⁸⁴. Tokiai pozicijai galima tik pritarti, kadangi juridinis asmuo pats savaime negali nei padaryti jokio nusikaltimo, nei tiesiogiai būti nusikalstamo susivienijimo struktūros dalimi. Be kita ko, dalyvavimo ir kitų požymių inkriminavimas, tokio subjekto vertinimas kaip nusikalstamo susivienijimo nario iš esmės nėra įmanomas, ir tai lemia juridinio asmens priskyrimo prie nusikalstamo susivienijimo narių, siekiant nustatyti tokio darinio egzistavimą, negalimumą.

Apibendrinant galima teigti, kad BK 249 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo subjekto klausimai kol kas nekelia nei teorinių, nei praktinių problemų. Tam tikri niuansai yra galimi juridinio asmens atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą aspektu, tačiau atsižvelgiant į praktikos su šiuo subjektu nebuvimą, savaime nekyla ir realių iššūkių.

Nusikaltimo subjektyvioji pusė – „*tai vidinė pavojingo kėsینimosi, kuriuo pažeidžiami įstatymo saugomi gėriai, pasireišimo pusė*“⁸⁵. Nusikaltimo, įtvirtinto BK 249 straipsnyje, būtinaisiais subjektyviaisiais požymiais laikytini kaltė ir tikslas.

⁸³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (aktuali 2025-02-01 redakcija Nr. VIII-1968), *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.

⁸⁴ VERŠEKYS, P. *Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė*. Magistro baigiamasis darbas, socialiniai mokslai, teisė. Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 31.

⁸⁵ ŠVEDAS, G., et al. Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 251.

Kaltė paprastai suvokiama kaip asmens psichinis santykis su daroma veika bei jos padariniais⁸⁶. BK 249 straipsnyje įtvirtintam nusikalstamam susivienijimui būdinga tiesioginė tyčia. Kaip nurodo prof. dr. O. Fedosiuk, „*susivienijimo veiklos dalyvio tyčia suponuoja suvokimą, kad jis kaip nusikalstamo susivienijimo narys dalyvauja jo veikloje, ir norą taip veikti*“⁸⁷. Teismų praktikoje akcentuojama: „*dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje suvokimas apima žinojimą apie priklausomumą nusikalstamai struktūrai, susidedančiai iš trijų ar daugiau narių, nusikalstamos veikos nuolatinį pobūdį, taip pat apie susitarimą daryti nusikalstamas veikas*“⁸⁸. Galima paminėti vieno žinomo nusikalstamo susivienijimo „Agurkiniai“ bylą, kurioje sprendžiamas klausimas dėl vieno iš nuteistųjų priskyrimo šiam susivienijimui. Byloje nepaisant valstybinį kaltinimą palaikiusio prokuroro kritikos pirmos instancijos teismo nuosprendžio išvadoms, apeliacinis teismas neidentifikavo nuteistojo veiksmuose suvokimo dėl jo priklausymo nusikalstamam susivienijimui. Tam tikras nuteistojo vaidmuo „Agurkinių“ grupuotėje byloje patvirtintas liudytojų parodymuose, rašytiniuose dokumentuose: nuteistasis talkindavo šiai grupuotei platindamas kokainą Jungtinėje Karalystėje už kurio realizavimą gauti pinigai grįždavo grupuotei (nuteistasis užsidirbdavo parduodamas brangiau, nei pirkto), visi grupuotės nariai pažinojo nuteistąjį, keletą kartų pastarasis dalyvavo bendruose grupuotės narių susitikimuose. Vis dėl to, pirmosios instancijos ir apeliacinės instancijos teismai nepripažino nuteistojo šios grupuotės nariu, ir laikė jį atskiru, savarankišku narkotinių medžiagų platintoju. Teismai akcentavo, kad nuteistasis tik platino nusikalstamo susivienijimo pateiktas narkotines medžiagas, iš jų pinigų negaudavo, be to nepretendavo į šios grupuotės gaunamą pelną. Teismai paneigė tai, kad nuteistojo susitikimų su kitais nariais turinys būtų siejamas su nusikalstamų veikų darymu, jų schemų aptarimu, užduočių bei vaidmenų pasiskirstymu tarpusavyje. Tokios aplinkybės neleido padaryti išvados, jog nuteistasis suvokė priklausantis aukščiausio pavojingumo lygio nusikalstamai veikiančio darinio struktūrai bei norėjo taip veikti⁸⁹.

Teismų praktikos analizė rodo, kad kaltės klausimas taip pat daugeliu atvejų tampa motyvu apskūsti teismo nuosprendį, nuteistieji paprastai teigia nesuvokiantys ir nelaikantys savęs tokio pavojingo darinio nariais, tačiau bylos aplinkybės, susijusios su kitu

⁸⁶ ŠVEDAS, G., et al. Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 254.

⁸⁷ PRAPIESTIS, Jonas. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 228.

⁸⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6-654/2022.

⁸⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. balandžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-28-487/2022.

nusikalstamam susivienijimui būdingu požymiu – dalyvavimu, visada yra pagrindas konstatuoti asmenų tyčią dėl nusikaltimo įtvirtinto BK 249 straipsnyje.

Kitas nagrinėtinas subjektyvusis požymis – tikslas, t.y. rezultatas, asmens siekiamas darant nusikalstamą veiką⁹⁰. Nusikalstamo susivienijimo sudėtyje tikslas nėra tiesiogiai įtvirtintas. Kaip minėta, tikslas kyla iš BK 25 straipsnio 5 dalyje įtvirtintos nusikalstamo susivienijimo sampratos. Iš esmės nusikalstamo susivienijimo veikla siejama su vieno ar kelių apysunkių, sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymu. Šiame kontekste paminėtina Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (toliau – Konvencija)⁹¹. Konvencijoje pateikiama organizuotos nusikalstamos grupės sąvoka, kurioje veiklos tikslas tapatinamas su siekiu tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos. ES lygmeniu aktualus 2008 m. spalio 24 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR⁹², kuriame nurodyta nusikalstamos organizacijos sąvoka, kurios tikslas analogiškas numatytam Konvencijoje t.y. finansinės ar kitokios materialinės naudos gavimas. Nacionalinėje baudžiamojoje teisėje nusikalstamas susivienijimas įtvirtintas plačiai, neapribojant tokio bendrininkavimo finansine ar kitokia nauda. Jeigu nevertinti ES teisės įgyvendinimo tinkamumo ar Konvencijos nuostatų atitikties, manytina, toks reguliavimas palengvina ne tik įrodinėjimą, bet taip pat sudaro galimybes patraukti baudžiamojon atsakomybėn visas aukštą organizuotumo lygį turinčias pavojingiausias asmenų grupes, net ir tais atvejais, kai darant nusikaltimus materialinės naudos nesiekama. Pakartotinai atkreiptinas dėmesys, jog tokie atvejai sunkiai įsivaizduojami, tačiau toks reguliavimas yra tam tikras saugiklis, kurio turėjimas nuostolių nekelia. Pažymėtina, jog baudžiamųjų bylų analizė rodo, jog teismai visais atvejais konstatuoja tokių darinių tikslą neteisėtai praturtėti, o tam tikrais atvejais pasitaiko didelės įtakos nusikalstamo pasaulio atstovams įgijimo siekis.

Iš to kas išdėstyta matyti, kad praktiniu lygmeniu subjektyvieji požymiai (kaltė, tikslas) paprastai nekelia problemų: aplinkybių, leidžiančių konstatuoti asmens dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, buvimas patvirtina ir asmens suvokimą bei norą būti tokio darinio nariu, o tikslas daryti atitinkamo sunkumo nusikaltimus visais atvejais akivaizdus iš bylos nagrinėjimo. Teoriniu lygmeniu galima diskusija dėl finansinės naudos tikslo išskyrimo, tačiau autorės nuomone, tokio siekio *expressis verbis* numatymas įstatyme

⁹⁰ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 273.

⁹¹ Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (2002). Valstybės žinios, 51-1933.

⁹² Europos Sąjungos Tarybos 2008 m. spalio 24 d. pamatinis sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu. OL L 300/42.

naudos duotų tik jį pažeidžiantiems asmenims. Taigi, nusikalstamo susivienijimo subjektyvieji požymiai nei jų reglamentavimo, nei taikymo prasme pokyčių nereikalauja.

3. Kvalifikuota ir itin kvalifikuota nusikalstamo susivienijimo sudėtis

BK 249 straipsnio 2 dalis, kuri numato baudžiamąją atsakomybę tam, „kas dalyvavo šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje“⁹³, įtvirtina kvalifikuotą šio nusikaltimo sudėtį t. y. tokią, kuri turi nusikalstamo susivienijimo kaip veikos pavojingumą didinančių požymių. Taigi, esminis požymis – ginkluotumas. Prof. dr. O. Fedosiuk dalyvavimą ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje apibrėžia kaip tokį, kada „nusikalstamas susivienijimas turi bent vieną šaunamojo ginklo ar sprogmenų vienetą arba tam tikrą kiekį sprogstamųjų medžiagų, kurių pakanka sprogimui, pavojingam žmonių gyvybei, sveikatai ar turtui, sukelti“⁹⁴. Vienoje iš jau minėtų bylų nuteistieji ginčijo dalyvavimą ginkluoto susivienijimo veikloje, nurodant, kad šaunamųjų ginklų turėjimas buvo tik formalus. LAT įvertinęs tai, jog viename iš susitikimų nariai atsigabeno šaunamuosius ginklus (susivienijimo vadovai nurodė bendrininkams būti ginkluotiems) bei kitus žmonėms žaloti skirtus įrankius, viename iš nusikaltimų panaudojo šaunamąjį ginklą, o kitame grasino šaunamuoju ginklu asmeniui, kuriam buvo siekiama neteisėtai atimti laisvę, nepaneigė šiam nusikalstamam susivienijimui būdingo ginkluotumo⁹⁵. LAT ne kartą yra pažymėjęs: „konstatuojant, jog nusikalstamas susivienijimas buvo ginkluotas, nėra būtina nustatyti, kad ginklus turėjo ir jais naudojos kiekvienas iš bendrininkų, taip pat nebūtina, kad ginklai realiai būtų panaudoti (pvz., atimant gyvybę ar sužalojant)“⁹⁶.

Kitoje byloje teismas pašalino aplinkybę dėl nusikalstamo susivienijimo ginkluotumo, nepaisant to, kad nusikalstamo susivienijimo vadovas ir organizatoriai turėjo ginklų, sprogmenų remdamasis tokiomis aplinkybėmis: pas vieną iš narių rasti ginklai, sprogmenys, šaudmenys priklausė nusikalstamo susivienijimo vadovui (ginklus saugojo vadovo prašymu), jokie ginklai nebuvo panaudoti darant nusikaltimus, ginklų į daromas vagystes nesivežė, nusikalstamame susivienijime dalyvavę nuteistieji tikino, jog ginklų ir

⁹³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (aktuali 2025-02-01 redakcija Nr. VIII-1968), Valstybės žinios, 2000, 89-2741.

⁹⁴ PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 229.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-489/2021.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-489/2021.

sprogmenų nebuvo matę ar ką nors apie juos girdėję. Apeliacinis teismas nurodė: „*nors nusikalstamo susivienijimo organizatoriai A. ir T. B. šioje byloje inkriminuotiems nusikaltimams daryti savo žinioje turėtų šaunamųjų ginklų, šaudmenų ir sprogmenų nepanaudojo, tai nepaneigia pirmosios instancijos teismo išvados, kad neteisėtai laikomus ginklus buvo planuojama naudoti nusikalstamo susivienijimo veikloje*“. Vis dėlto, teismas nusikalstamo susivienijimo narių dalyvavimą nusikalstamame susivienijime kvalifikavo pagal BK 249 straipsnio 1 dalį, nesiejant su ginkluotumu⁹⁷. Bylai patekus į kasacinį teismą, pastarasis remiantis tomis pačiomis aplinkybėmis, konstatavo, kad šio susivienijimo lyderiai vadovavo būtent ginkluotam nusikalstamam susivienijimui, be to, kaip matyti, prokuroras neskundė apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio tuo aspektu, kad nusikalstamo susivienijimo nariams inkriminuotas dalyvavimas paprastame t. y. neginkluotame nusikalstamame susivienijime⁹⁸. Šiuo atveju svarbus momentas yra tai, kad susivienijimo narys, slėpęs vadovų ginklus ir kitas priemones, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, todėl neaišku, koks sprendimas būtų priimtas jo atžvilgiu. Atsižvelgiant į tai, kad lyderiams, žinojusiems apie ginklus, tačiau jų nusikalstamo susivienijimo veikloje nenaudojusiems, inkriminuotas ginkluotumo požymis, o nariai, apie ginklus nežinoję, jų nematę ir nenaudoję, nuteisti pagal BK 249 straipsnio 1 dalį, manytina, jog atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės nario atžvilgiu, jeigu toks institutas nebūtų buvęs pritaikytas, ginkluotumo požymis būtų taip pat sėkmingai inkriminuotas. Kitoje byloje vadovavimas ginkluotam nusikalstamam susivienijimui inkriminuotas lyderiui, kuris asmeniškai šaunamaisiais ginklais nedisponavo, tačiau davė nariams nurodymus ginklus įsigyti, be to, žinojo ir pritarė ginklų laikymui⁹⁹.

Taigi, ginkluotumo požymio kontekste, motyvacija konstatuojant šį požymį turėtų būti išimtinai siejama su narių žinojimu apie esamus ginklus, šaudmenis, sprogmenis, jų įsigijimą, laikymą, naudojimą veikloje. Be to, kad nusikalstamam susivienijimui būtų priskiriamas ginkluotumo požymis užtenka, kad ginklą, sprogmenį turėtų net ir vienas iš nusikalstamo susivienijimo narių, o kiti tik žinotų tokį faktą, be to, užtenka turėjimo fakto, todėl nereikalinga, kad ginklas, sprogmenys būtų panaudoti. Atkreiptinas dėmesys, jog šaunamieji ginklai, sprogmenys, sprogstamosios medžiagos turi būti kaip tokie numatyti

⁹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158-495/2018.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-1073/2019.

⁹⁹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-211/2018.

Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatyme¹⁰⁰, todėl kitokio pobūdžio ginklai, kurie nepriskiriami šaunamiesiems, bet jais galima sužaloti žmogų, neturėtų būti laikomi kaip sudarantys ginkluotumo požymį.

Kriterijai, kuriais remiantis turi būti inkriminuojamas ginkluotumo požymis, yra aiškūs, konkretūs, tačiau teismų praktikoje vis tiek pasitaiko, pavyzdžiui, nepagrįsto išteisinimo¹⁰¹ pagal BK 249 straipsnio 2 dalį atvejų, nors bylos aplinkybių visetas akivaizdžiai rodo nusikalstamo susivienijimo apsiginklavimą bei narių žinojimą apie tokią aplinkybę. Be to, minėta 2007 metų Apžvalga, nors laiko požiūriu išleista seniai, tačiau joje pateikti ginkluotumo požymio inkriminavimo aspektai, kurie nepakito ir aktualūs iki šių dienų. Taigi, esama situacija iš esmės skatina atkreipti dėmesį į teisėjų mokymo, kvalifikacijos nusikalstamo susivienijimo bylose pakankamumo klausimus.

BK 249 straipsnio 3 dalis numato baudžiamąją atsakomybę tam, kas organizavo arba vadovavo nusikalstamam susivienijimui. Šie požymiai laikytini itin veiką kvalifikuojančiais. BK bendrojoje dalyje, konkrečiai 24 straipsnio 4 dalyje pateikta organizatoriaus kaip bendrininko rūšies apibrėžtis. Remiantis įstatymu, nusikalstamo susivienijimo organizavimui priskiriamas tokio susivienijimo subūrimas, vadovavimas jam ar jo narių veiklos koordinavimas¹⁰². Tam tikras neaiškumas nusikalstamo susivienijimo kontekste gali kilti dėl vadovavimo funkcijos priskyrimo organizatoriui, kadangi nagrinėjamame nusikalstame turimas tiek vadovas, tiek organizatorius kaip dvi atskiros figūros. Šiuo atveju, organizavimą reikia suprasti plačiai, kaip viso nusikalstamo susivienijimo organizavimą, o ne konkrečios, atskiros nusikalstamos veikos, kurią daro nusikalstamo susivienijimo nariai. „Pagal teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo organizavimas apibūdinamas kaip veiksmai, kuriais susivienijimo dalyviai parenkami, verbuojami, sutelkiami bendrai nusikalstamai veiklai, atliekamas vaidmenų nusikalstamo susivienijimo nariams paskirstymas ir kt.“¹⁰³. Kaip matyti, organizavimas orientuojamas į pradinę nusikalstamo susivienijimo stadiją, tam tikrą jo kūrimą, kuris kaip toks buvo numatytas 1961 m. BK. Organizavimo inkriminavimas atskirų taisyklių, kriterijų neturi, ir konstatuojamas nustačius tikslą, kuriam sukurtas nusikalstamas susivienijimas bei į tokį darinį įtrauktus asmenis.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas, Valstybės žinios, 2002, 13-467.

¹⁰¹ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-26-462/2017.

¹⁰² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (aktuali 2025-02-01 redakcija Nr. VIII-1968), Valstybės žinios, 2000, 89-2741.

¹⁰³ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-318/2021.

Vadovo kaip atskiros bendrininkų rūšies BK nepateikia. Kodekso vientisumo, sistemiškumo požiūriu, vadovo sąvokos nepateikimas ir jo rūšies neišskyrimas greta kitų bendrininkų rūšių BK 24 straipsnyje, neturi paaiškinimo. Iš esmės nesuprantama, kodėl įstatymų leidėjas pasirinko vadovavimo neapibrėžti, tačiau įtvirtinti jį ne tik nusikalstamo susivienijimo, bet taip pat ir kitų nusikalstamų veikų, numatytų BK specialiojoje dalyje, sudėtyse. Pritartina asist. dr. P. Veršekiui, jog vadovo sąvoka turėtų būti įtvirtinta BK 24 straipsnyje ir oficialiai apibrėžta¹⁰⁴. Manytina, siekiant aiškumo, baudžiamajame įstatyme turėtų būti tinkamai sureguliuotas ir organizatoriaus klausimas, t. y. apibrėžiant organizatoriaus funkcijas neturėtų būti išskiriamas vadovavimas nusikalstamam susivienijimui, kadangi, kaip minėta, tokia funkcija žymi visai kitos figūros (vadovo) buvimą. Sutiktina, kad paprastai nusikalstamo susivienijimo organizatorius, įkūręs tokią struktūrą, po to atlieka ir vadovaujamąją funkciją t. y. šie vaidmenys koegzistuoja, tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai asmuo organizavęs tokį darinį, jo vadovu netampa¹⁰⁵. Atsižvelgiant į tai, kad BK 249 straipsnio 3 dalis atskirai nurodo vadovavimą ir organizavimą nusikalstamam susivienijimui, laikytina, jog organizavimas neapima ir negali apimti vadovavimo tokiai struktūrai ir BK 24 straipsnio kontekste.

Atkreiptinas dėmesys, jog vadovo funkcijoms teismai priskiria labai platų spektrą veiksmų. Be to, vadovavimas šiuo atveju yra nukreiptas į tam tikrą jau veikiančio nusikalstamo susivienijimo veiklos kontrolę. Baudžiamųjų bylų analizė rodo, kad paprastai vadovavimas pasižymi visos nusikalstamo susivienijimo veiklos koordinavimu, vadovo žinioje yra viskas, kas vyksta nusikalstamo susivienijimo struktūroje, nuo nusikalstamų veikų planavimo iki bendros kasos valdymo ir pan. Vadovai rengia susitikimus, duoda privalomus nurodymus susivienijimo nariams, paskirsto vaidmenis bei nustato vidaus elgesio taisykles. Lyderiui būdinga atsakomybė už drausmės palaikymą darinyje, kuri įprastai pasižymi baimės atmosferos sukūrimu, gąsdinimu susidorojimu, baudimu. Vadovai gali užsiimti tam tikru narių auklėjimu, siekdami įgyti jų palankumą, užtikrinti paklusnumą ir savo autoritetą. Teismų praktikoje taip pat gausu pavyzdžių, kada nusikalstamo susivienijimo nariai turi atsiskaityti vadovui, pavyzdžiui, kiekvieną dieną pateikti ataskaitas apie tai kiek, už kokią sumą pardavė narkotinių medžiagų¹⁰⁶, arba pranešti,

¹⁰⁴ VERŠEKYS, P. *Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė*. Magistro baigiamasis darbas, socialiniai mokslai, teisė. Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 36.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-1073/2019.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018.

informuoti vadovą apie ketinamas daryti nusikalstamas veikas¹⁰⁷. Tai rodo akivaizdžią vadovui priskiriamą kontrolę. Apibendrinant nagrinėtą teismų praktiką matyti, jog pagal BK 249 straipsnio 3 dalį nuteisti asmenys skundžia teismų nuosprendžius ir neigia jų kaip vadovo ar organizatoriaus statusą nusikalstamo susivienijimo struktūroje. Pastebėtina, jog teismams sunkumų pagrįsti vadovo, organizatoriaus buvimą, nekyla, o atvejai, kai įrodymų konstatuoti vadovavimą nepakanka, sąlygoja ir tokių požymių kaip hierarchija, pavaldumas nebuvimą, paprastai lemiančių nusikalstamo susivienijimo inkriminavimo negalimumą. Atvejų, kada asmenys nepagrįstai pripažįstami nusikalstamo susivienijimo vadovais, taip pat pasitaiko, o atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir netinkamą požymio - pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas - taikymą, analogiškai galima manyti, jog teismams trūksta atnaujinto, susisteminto nusikalstamo susivienijimo požymių aiškinimo, taikymo apibendrinimo bei atitinkamo žinių gilinimo šioje srityje.

Atsižvelgiant į išdėstytą, nusikalstamą susivienijimą kvalifikuojantys požymiai t. y. ginkluotumas, vadovavimas, organizavimas yra pakankamai aiškiai išplėtoti teismų praktikoje, jų įrodinėjimas dažnu atveju iššūkių nekelia. Probleminiai aspektai pastebimi šių požymių reglamentavime. Siekiant BK sisteminio vientisumo, įstatymų leidėjui vertėtų apsvarstyti tiesioginį vadovo kaip bendrininko rūšies įtvirtinimą įstatyme bei organizatoriaus vaidmens turinio pakeitimą eliminuojant vadovavimo funkciją. Priešasčių dėl tokio įstatymo pakeitimo ir papildymo negalimumo autorė neranda, todėl toks BK nenuoseklumo ignoravimas yra nepateisinamas.

4. Nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamosios atsakomybės ypatumai

Nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo sudėtį, įtvirtintą BK 249 straipsnyje, aktuali ir BK bendrojoje dalyje numatytų baudžiamosios atsakomybės už ši nusikaltimą ypatumų analizė. Pirmiausia reikšminga BK 26 straipsnio 5 dalis numatanti, kad „*nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, atsako pagal šio kodekso 249 straipsnį kaip vykdytojai*“¹⁰⁸. Asmens kaip vykdytojo vaidmuo siejamas išskirtinai su nusikalstamo susivienijimo inkriminavimu, o atskirose nusikalstamose veikose, kurias padarė nusikalstamas susivienijimas, kiekvieno iš narių vaidmuo gali būti skirtingas, nebūtinai atitinkantis vykdytojo kaip bendrininko rūšį.

¹⁰⁷ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-211/2018.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (aktuali 2025-02-01 redakcija Nr. VIII-1968), Valstybės žinios, 2000, 89-2741.

Kaip minėta, nusikalstamam susivienijimui būdingas vaidmenų pasiskirstymas ne tik darant konkrečią nusikalstamą veiką, bet ir pačioje nusikalstamo susivienijimo struktūroje, todėl asmens antraeilis vaidmuo pačioje struktūroje, pavyzdžiui atliekamos apsaugos funkcijos vertinamos kaip BK 249 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo objektyviosios pusės įgyvendinimas ir asmuo laikomas vykdytoju. Tai akcentuojama ir teismų praktikoje: „nusikalstamo susivienijimo dalyviai nepriklausomai nuo jų turėto vaidmens, priskirtų užduočių atsako pagal BK 249 straipsnį už dalyvavimą tokio susivienijimo veikloje“¹⁰⁹. Prof. dr. O. Fedosiuk atkreipia dėmesį, jog tokiu reguliavimu siekiama pabrėžti nusikalstamo susivienijimo pavojingumą bei „sugriežtinti jo dalyvių baudžiamąją atsakomybę“¹¹⁰.

Šiuo aspektu atkreiptinas dėmesys į nusikalstamo susivienijimo vadovo, organizatoriaus nusikalstamų veikų kvalifikavimą. Organizatoriaus ar vadovo vaidmuo, kaip ir kiekvieno kito nario, turi būti vertinamas ne tik pačioje nusikalstamo susivienijimo struktūroje, bet taip pat ir darant konkrečią nusikalstamą veiką. Vienoje byloje nustatyta, kad nusikalstamam susivienijimui vadovavęs asmuo gaudavo po dešimt procentų nuo padarytų nusikaltimų gauto pelno, tačiau dėl tokių nusikaltimų (101 nusikalstama veika) padarymo buvo išteisintas. Manytina, kad aplinkybė, jog darinio nariai mokėdavo jo vadovui tam tikrą pinigų sumą nuo kiekvienos padarytos nusikalstamos veikos, rodo ne vadovo atsakomybę už tokių nusikalstamų veikų padarymą, dalyvavimą jose, o nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius t. y. tam tikrą hierarchiją, pavaldumą, paklusnumą. Šioje byloje tokie kaltinimai nusikalstamo susivienijimo vadovui dėl visų dalyvių padarytų nusikalstamų veikų laikytini ydingais, todėl teismas pažymi, jog „asmuo, vadovaujantis nusikalstamam susivienijimui ar dalyvaujantis tokio susivienijimo veikloje, už tai atsako kaip vykdytojas, nežiūrint jo vaidmens šio nusikaltimo daryme, tačiau už kitus nusikaltimus jis atsako tik individualiai pagal nustatytos nusikalstamos tyčios pobūdį, vaidmenį nusikaltimo daryme“¹¹¹. Taigi, teismų praktika rodo, kad negalima preziumuoti tokio susivienijimo vadovo, organizatoriaus kaltės dėl atskirų nusikaltimų, be kita ko, būtina vertinti ar vadovo atliekami veiksmai apsiribojo vien tik vadovavimu nusikalstamam susivienijimui, ar jo funkcijos apėmė ir nusikalstamų veikų organizavimą, dalyvavimą jose.

¹⁰⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-318/2021.

¹¹⁰ PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 173.

¹¹¹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-211/2018.

Remiantis teismų praktika, pastebima, jog teismai kvalifikuodami nusikalstamo susivienijimo narių padarytas atskiras nusikalstamas veikas paprastai jų vaidmens neidentifikuoja bei BK 24 straipsnio atitinkamos dalies nenurodo, o apsiriboja BK 25 straipsnio 5 dalies nuoroda ir atitinkamą nusikalstamą veiką įtvirtinančio straipsnio pažymėjimu. Vis dėl to, teismai taip pat linkę rezoliucinėje dalyje kvalifikuodami asmens padarytas nusikalstamas veikas, akcentuoti ne tik asmens kaip vykdytojo vaidmenį nusikalstamame susivienijime, bet ir konkretų tokio asmens vaidmenį atskirose nusikalstamose veikose. Pavyzdžiui, vienoje byloje teismas kaltininko veikas kvalifikavo pagal BK 249 straipsnio 1 dalį ir daugelį kitų BK specialiosios dalies straipsnių, tarp kurių net 38 atvejais asmens vaidmuo įvertintas kaip padėjėjo, kvalifikuojant veikas su nuoroda į BK 24 straipsnio 6 dalį¹¹². Manytina, kad tokia praktika teisingesnė ir pastarosios teismai turėtų laikytis vieningai. LAT Apžvalgoje¹¹³ taip pat pabrėžiama, jog *„kartais BK 26 straipsnio 5 dalis aiškinama kaip tokia, kuri atima galimybę nusikalstamo susivienijimo dalyvių padaromas kitas veikas kvalifikuoti individualizuotai, atsižvelgiant į kaltininkų dalyvavimo kitose veikose ypatybes, apibrėžtas BK 24 straipsnyje“*. Tokio aiškinimo ir situacijų, kai nusikalstamame susivienijime dalyvavę asmenys automatiškai pripažįstami ir šio darinio padarytų nusikalstamų veikų vykdytojais, iš esmės reikėtų vengti. Taigi, ir BK 26 straipsnio 5 dalies kontekste negalima nepaisyti baudžiamosios teisės principų, o individualizuoti kiekvieno nusikalstamo susivienijimo nario baudžiamąją atsakomybę, nustatyti konkrečius veiksmus, kuriuos apėmė jų tyčia, yra būtina ir neišvengiama.

Svarbu atkreipti dėmesį į eksceso reiškinių, kuris pasitaiko nusikalstamo susivienijimo veikloje. Vykdytojo ekscesu laikomi tokie veiksmai, *„kurie nors ir turi ryšį su bendrai daroma veika, bet jų neapima bendrininkų tyčia“*¹¹⁴. Vienoje byloje konstatavus nusikalstamo susivienijimo egzistavimą, nukreiptą į pelningą, pastovią nusikalstamą veiklą, taip pat identifiukuoti ir du eksceso atvejai. Vienu atveju du nusikalstamo susivienijimo nariai, sukurstyti tokiam susivienijimui nepriklausančio asmens, pagal susitarimą turėję padegti automobilių nuoma užsiimančiai įmonei priklausančią automobilį bei peržengdami susitarimo ribas, padegė aštuonis automobilius¹¹⁵. Kitu atveju, nusikalstamo susivienijimo nariai susitarė apgaule užvaldyti svetimą turtą: nusikalstamo

¹¹² Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-211/2018.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26.

¹¹⁴ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 378.

¹¹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-2-487/2022.

susivienijimo dalyviai sukrovė į S. R. automobilį 6 dėžes cigarečių, už kurias S. R. perdavė 8000 litų. Pagal iš anksto aptartą planą, nusikalstamo susivienijimo nariai, apsimesdami policijos pareigūnais turėjo minėtas 6 cigarečių dėžes atsiimti iš S. R.. Tačiau, „*tęsdami nusikalstamą veiką, peržengdami nusikalstamo susitarimo su J. V. ribas, neturėdami teisėto pagrindo, užmaskuotai savo naudai pareikalavo iš S. R. 8000 litų, kuriuos tą pačią dieną S. R., prie namo perdavė S. O. ir V. K3*“¹¹⁶. Būtina atkreipti dėmesį, jog abu atvejus teismas vertino skirtingai, nepaisant to, kad konstatavo ekscesą. Pirmuoju atveju, teismas paskyrė laisvės atėmimą vieneriems metams tiek nusikalstamo susivienijimo nariui, kuris peržengė susitarimo ribas ir vietoj vieno automobilio, sugadino aštuonis, tiek asmeniui, nepriklausančiam susivienijimui, kuris sukurstė nusikaltimo darymą (kitas nusikalstamo susivienijimo narys atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ straipsnį). Antruoju atveju, nusikalstamo susivienijimo nariui, kuris susitarimo dėl S. R. turto užvaldymo apgaule ribų neperžengė inkriminuota BK 182 straipsnio 2 dalis, dėl S. R. turto užvaldymo apgaule, tuo tarpu kitiems nusikalstamo susivienijimo nariams, kurie susitarimo ribas peržengė, inkriminuota BK 181 straipsnio 3 dalis dėl S. R. turto prievartavimo. Manytina, kad pirmuoju atveju paskirta vienoda bausmė tiek veikos kurstytojui, tiek susitarimo ribas peržengusiam nusikalstamo susivienijimo nariui diskutuotina.

Baudžiamojo įstatymo šeštajame skyriuje numatytas vienas iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų, susijęs konkrečiai su nusikalstamu susivienijimu. BK 39¹ straipsnis įtvirtina galimybę atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį, kai jis aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas. Toliau šis straipsnis analizuojamas tik nusikalstamo susivienijimo kontekste. Prof. dr. J. Prapiestis nurodo, kad tai „*besąlyginio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo – organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo narys atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jei suteikė reikšmingą pagalbą teisėsaugos institucijoms atskleidžiant ir užkardant šių nusikalstamų bendrijų veiklą, išaiškinant kitus jų narius ir patraukiant juos baudžiamojon atsakomybėn*“¹¹⁷. Asmuo tokiu atveju atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl BK 249 straipsnyje įtvirtintos veikos padarymo bei atitinkamai dėl kitų BK kriminalizuotų nusikalstamų veikų, kurias jis padarė nusikalstamo

¹¹⁶ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-211/2018.

¹¹⁷ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020, p. 43.

susivienijimo veiklos pagrindu. Todėl tais atvejais, kai nustatyta, jog atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo, veikdamas nusikalstamame susivienijime, atskirai nuo jo veiklos padarė ir kitas nusikalstamas veikas t. y. nesusijusias su nusikalstamu susivienijimu, jo nariais, pastarųjų nusikalstamų veikų atžvilgiu aptariama atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis negali būti taikoma. Tam tikrais atvejais gali susiklostyti absurdiška situacija, kada asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl dalyvavimo pavojingiausiame darinyje, tačiau traukiamas atsakomybėn dėl vagystės, kurios padarymas jokiais ryšiais nesusijęs su dalyvavimu nusikalstamame susivienijime. Vis dėl to, kitaip būtų vertinama situacija, jeigu asmuo padarytų kvalifikuotą prekybą žmonėmis ar kitą labai sunkų nusikaltimą veikdamas atskirai nuo nusikalstamo susivienijimo. Autorės nuomone, nepaisant galimų absurdiškų atvejų susiklostymo, nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių asmenų interesų užtikrinimo atžvilgiu dabartinis reguliavimas yra teisingas, todėl atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl BK 249 straipsnyje padaryto nusikaltimo ir su juo susijusių kitų nusikalstamų veikų, neturi jokios sąsajos su nusikalstamo susivienijimo nario padarytomis atskiromis, net ir mažiausiai pavojingomis nusikalstamomis veikomis. Tam tikrų niuansų gali turėti atsietai nuo nusikalstamo susivienijimo padarytas nužudymas. Galima kelti klausimą, ar toks nužudymas būtų akstinas neatleisti asmens kaip nusikalstamo susivienijimo nario nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu, ar vis dėl to atskiras procesas įtakos šiam klausimui neturėtų. Manytina, reikia laikytis tos pačios pozicijos ir skirtingų procesų nepainioti.

BK 39¹ straipsnio 1 dalis išskiria tam tikrus pagrindus, kuriems esant galima svarstyti apie atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Pirmiausia, asmuo turi būti įtariamas dalyvavęs nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausęs nusikalstamam susivienijimui. Kaip numatyta doktrinoje, tokie įtarimai turi būti pareikšti oficialiai, BPK nustatyta tvarka¹¹⁸.

Kitas pagrindas susijęs su asmens prisipažinimu dalyvavus darant tokią nusikalstamą veiką ar priklausius nusikalstamam susivienijimui. Prof. dr. O. Fedosiuk akcentuoja, kad asmuo turi ne tik patvirtinti šiuos faktus, bet ir duoti teisingus parodymus apie padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes, atskleisti savo vaidmenį nusikalstamo

¹¹⁸ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020, p. 45.

susivienijimo struktūroje¹¹⁹. Šiuo atveju pažymėtina, kad pagrindas gali būti nustatomas neatsižvelgiant į asmens prisipažinimo savanoriškumą. Turima omenyje, jog asmuo gali pats laisva valia, savo noru atvykti į teisėsaugos instituciją ir prisipažinti, be to, tai gali padaryti ir ne iš teigiamų paskatų, kai įtariamojo prisipažinimas sąlygojamas teisėsaugos institucijų spaudimo, jau turimos surinktos informacijos apie įtariamąjį, nusikalstamo susivienijimo veiklą, ir toks prisipažinimas pateikiamas siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės¹²⁰. Ankstyvoje teismų praktikoje asmens prisipažinimas, aktyvumas ir pagalba nulemta byloje susiklosčiusių aplinkybių vertintina kaip aplinkybė, kurią reikia gerai apsvarstyti atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės¹²¹. Manytina, kad asmens nesavanoriškumas, prisipažinimas paskatintas ne geros valios, o tam tikrų „privilegijų“ neturėtų daryti įtakos sprendimui dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, nes šiame kontekste visgi didžiausią svarbą turi aktyvi ir efektyvi pagalba teisėsaugai ir viso to rezultatas – atskleistas nusikalstamas susivienijimas.

Taip pat, būtinas aktyvus padėjimas atskleisti nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas. Šis kriterijus išplėtotas doktrinoje. Aktyvi pagalba pirmiausia siejama su tam tikros reikšmingos informacijos apie nusikalstamą susivienijimą suteikimu. Tokia informacija gali būti siejama tiek su nusikalstamo susivienijimo daromomis nusikalstamomis veikomis, tiek su pačia nusikalstamo susivienijimo sudėtimi, asmenimis, kurie priklauso susivienijimui ir pan. Iš esmės informacijos turinys gali būti susijęs su duomenimis apie nusikalstamo susivienijimo narių ryšius, bendravimo būdus, nusikalstamų veikų darymo būdus, specifiką¹²². Kaip nurodo prof. dr. J. Prapiestis, aktyvia pagalba pripažįstamas asmens dalyvavimas baudžiamojo proceso veiksmuose, pavyzdžiui, „įvykio vietų apžiūrose, akistatose, parodymų patikrinimuose ir pan.“¹²³. Sprendžiant dėl asmens aktyvios pagalbos atskleidžiant nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas, turi būti įvertinama visa informacija, kurią pateikė įtariamasis nusikalstamam susivienijimui priklausantis asmuo. Tik įvertinus asmens pagalbos teisėsaugos institucijoms visumą, galima spręsti ar asmuo atskleidė visą jam žinomą informaciją, prisidėjo prie nusikalstamų veikų atskleidimo pilna apimtimi. Pažymėtina, jog

¹¹⁹ PRAPIESTIS, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 251.

¹²⁰ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020, p. 45.

¹²¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-389/2006.

¹²² ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020, p. 45.

¹²³ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020, p. 45.

prof. dr. A. Gutauskas yra pateikęs poziciją dėl aktyvaus padėjimo termino vartojimo, nurodydamas, jog tikslesnis terminas „*informacijos vertingumas*“, kuris be to, buvo numatytas 1961 m. BK¹²⁴. Profesorius tokį vertinimą pagrindžia tuo, kad įstatymas neapibrėžia aktyvaus padėjimo kriterijais, o nurodo tik galutinį rezultatą t. y. nusikalstamo susivienijimo padarytų nusikalstamų veikų atskleidimą.

Prof. dr. A. Gutauskas taip pat atkreipia dėmesį į galimą probleminę situaciją, kada asmuo suteikia aktyvią pagalbą teisėsaugos institucijoms, atitinka visus baudžiamojo įstatymo iškeltus reikalavimus dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, tačiau galutiniame rezultate, gauta informacija nepanaudojama dėl pareigūnų nesugebėjimo ar kitokių priežasčių¹²⁵. Pritartina profesoriaus požiūriui, jog tokiu atveju asmeniui, suteikusiam vertingos informacijos apie nusikalstamo susivienijimo padarytas nusikalstamas veikas, turi išlikti galimybė būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Pažymėtina, kad teismas neprivalo visais atvejais nustatęs minėtus pagrindus taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Tiek teorijoje, tiek praktikoje sutariama, kad tai yra teismo teisė, o ne pareiga. Teismų praktika taip pat akcentuoja, jog „*atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimui svarbu įvertinti, kokią būtent informaciją savo prisipažinimu bei aktyvia pagalba teikė nuteistasis, kiek ji yra svarbi bylai*“¹²⁶. Pavyzdžiui, vienoje byloje teismas pripažino, kad pagrindų, leidžiančių taikyti asmens atžvilgiu atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės remiantis BK 39¹ straipsniu, nepakanka. Byloje nustatytas savanoriškas asmens prisipažinimas, nuoširdus gailėjimasis, pagalba ikiteisminiam tyrimui visapusiškai išaiškinti tiriamas nusikalstamas veikas, vertingos informacijos teikimas. Nustatyta ir tai, kad asmuo, pradėjus baudžiamąjį procesą, pasislėpė nuo teisėsaugos institucijų, o tokius veiksmus teismas vertino kaip nuoširdaus ketinimo pripažinti savo kaltę bei aktyviai padėti teisėsaugos institucijoms atskleisti nusikalstamo susivienijimo padarytas nusikalstamas veikas nebuvimą. Teismas taip pat atsižvelgė ir į prokuroro poziciją ikiteisminio tyrimo metu nesiimant jokios iniciatyvos minėtą asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Pagal prokurorą, nepaisant asmens pagalbos ikiteisminiam tyrimui, jo padaryti sunkus ir labai sunkus nusikaltimai turėjo būti įvertinti realia laisvės atėmimo bausme¹²⁷.

¹²⁴ GUTAUSKAS, A. *Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai*. Jurisprudencija, 2004, t. 60(52); 51-62.

¹²⁵ GUTAUSKAS, A. *Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai*. Jurisprudencija, 2004, t. 60(52), 51-62.

¹²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-389/2006.

¹²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-389/2006.

Svarbu pažymėti, jog BK 39¹ straipsnio 2 dalis numato tam tikrus apribojimus šiai atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšiai. Pagal įstatymą atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės negalimas asmeniui, kuris dalyvavo tyčiniame nužudyje. Kaip nurodo prof. dr. A. Gutauskas, „gyvybės atėmimas kitam asmeniui nepateisinamas jokiais nusikaltimų prevencijos siekiais“¹²⁸. Prof. dr. O. Fedosiuk akcentuoja, jog „asmeniui, dalyvavusiu tyčia nužudant, laikytinas tiek nužudymo vykdytojas, tiek bet kuris kitas tokioje veikloje dalyvavęs bendrininkas (organizatorius, kurstytojas, padėjėjas)“¹²⁹. Profesorius taip pat pabrėžia, jog BK 129 straipsnio kontekste, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra galimas, jeigu nusikaltimas apėmė rengimosi arba pasikėsینimo stadijas¹³⁰. Manytina, jog tokia pozicija neatitinka BK 62 straipsnio 4 dalies 3 punkto, pagal kurį rengimasis, pasikėsینimas nužudyti gali sudaryti sąlygas paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę nusikalstamo susivienijimo nariui. Be to, doktrinoje akcentuojama, jog atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės BK bendrojoje dalyje įtvirtintais pagrindais galimybė svarstoma, jeigu padaryta veika nėra sunkus tyčinis nusikaltimas¹³¹. Taigi, nebaigtas nužudymas neturėtų būti akstinas svarstyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, tačiau gali lemti bausmės švelninimą. Taip pat nagrinėjamu pagrindu negalima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės tokio asmens, kuris analogišku pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės jau buvo atleistas. Įstatymas numato atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės netaikymą nusikalstamo susivienijimo organizatoriui ar vadovui. Manytina, tai grindžiama organizatoriaus ir vadovo buvimu pačiais pavojingiausiais bendrininkais, už kurių atliekamą vadovaujamą, organizacinę veiklą yra baudžiama.

BK 39¹ straipsnio kontekste analizė reikšminga ne tik materialiuoju aspektu, bet ir procesiniu. Iš esmės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės nagrinėjamu pagrindu procedūra kelia nemažai problematikos. Pakartotinai pažymėtina, jog BK 249 straipsnyje įtvirtinta nusikalstamo susivienijimo sudėtis apima labai sunkų nusikaltimą: „labai sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia

¹²⁸ GUTAUSKAS, A. *Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai*. Jurisprudencija, 2004, t. 60(52), 51-62.

¹²⁹ PRAPIESTIS, Jonas. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 251.

¹³⁰ PRAPIESTIS, Jonas. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 251.

¹³¹ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020, p. 23.

bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo“.¹³² Tai, jog net pagrindinės sudėties sankcijoje numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki penkiolikos metų, rodo su kokio pavojingumo reiškiniu susiduriama. Itin didelį šio nusikaltimo pavojingumą identifikuoja ir kvalifikuotos bei itin kvalifikuotos sudėties sankcijose numatyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė. Siekiant identifikuoti problematiką aktualus Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK). BPK 225 straipsnis įtvirtina apygardos teismų teisingumo aspektus, šio straipsnio 1 dalis¹³³ daro tam tikras išlygas dėl bylų nagrinėjimo priskyrimo apygardos teismams, prie kurių, akivaizdu, jog nusikalstamo susivienijimo sudėtis nėra ir dėl savo pavojingumo neturėtų būti priskirta. Aktuali ir nagrinėjamo BPK 225 straipsnio 2 dalis, kurioje numatyta: „*baudžiamąsias bylas, kuriose asmenys kaltinami padarę labai sunkius nusikaltimus, už kuriuos numatyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, <...> nagrinėja apygardos teismo trijų teisėjų kolegija*“¹³⁴. Taigi, paminėtos BPK 225 straipsnio nuostatos leidžia teigti, kad baudžiamąsias bylas, kuriose asmenys yra kaltinami dalyvavimu šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje arba vadovavę ar organizavę tokį ginkluotą arba priešingai, neginkluotą nusikalstamą susivienijimą, nagrinėja apygardos teismų trijų teisėjų kolegija. Tais atvejais, kai asmenys kaltinami dalyvavę nusikalstamo susivienijimo veikloje t. y., kai turima pagrindinė BK 249 straipsnio sudėtis, byla taip pat teisinga apygardos teismui, tačiau ją nagrinėja vienas teisėjas. Tam tikri niuansai pastebimi atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas, procedūros kontekste. Šio instituto reguliavimui aktualus ne tik jau nagrinėtas BK 39¹ straipsnis, bet taip pat ir BPK 212 straipsnio 7 punktas, kuris numato, jog ikiteisminis tyrimas nutraukiamas „*kai įtariamasis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 39(1) straipsnyje nurodytomis sąlygomis padeda atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo padarytas nusikalstamas veikas*“¹³⁵. Taip pat reikšmingas BPK 214

¹³² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, (aktuali 2025-02-01 redakcija Nr. VIII-1968), Valstybės žinios, 2000, 89-2741.

¹³³ Apygardos teismui teisingos baudžiamosios bylos, kuriose asmenys kaltinami padarę sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, išskyrus bylas, kuriose asmenys kaltinami padarę nusikaltimus, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135 straipsnio 1 dalyje, 149 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse, 150 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse, 178 straipsnio 4 dalyje, 180 straipsnio 2 ir 3 dalyse, 182 straipsnio 3 dalyje ir 260 straipsnio 1 ir 2 dalyse, taip pat bylos, kuriose kaltinamieji nusikalstamos veikos padarymo metu buvo Respublikos Prezidentu, Seimo ar Vyriausybės nariais, Konstitucinio Teismo teisėjais, teisėjais ar prokurorais.

¹³⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, (aktuali redakcija 2025-02-01, IX-785), Valstybės žinios, 2002, 37-1341.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, (aktuali redakcija 2025-02-01, IX-785), Valstybės žinios, 2002, 37-1341.

straipsnis, numatantis ikiteisminio tyrimo nutraukimo tvarką. Ikiteisminis tyrimas jau minėtu pagrindu „*nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, kuris patvirtina prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo*“¹³⁶. Atkreiptinas dėmesys, jog ikiteisminio tyrimo teisėju gali būti tik apylinkės teismo teisėjas. Taigi, paminėtos BPK nuostatos leidžia teigti, kad klausimą dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnyje įtvirtintu pagrindu sprendžia ir sprendimą priima apylinkės teismo teisėjas vienasmeniškai. Turima situacija, kai dėl pavojingiausio organizuoto nusikalstamumo fenomeno BPK nurodo išimtinę apygardos teismo kompetenciją, tuo tarpu sudarydamas galimybę dėl tame pačiame pavojingiausiame darinyje veikiančio asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimų spręsti vienam žemiausios instancijos teismo teisėjui. Manytina, kad toks galiojantis reguliavimas rodo vientisumo, sistemiškumo trūkumus BPK. Sprendžiant BK 39¹ straipsnio klausimus, teismas neišvengiamai gilinasi į aplinkybes, susijusias su nusikalstamu susivienijimu, ir tai reikalauja atitinkamos kvalifikacijos, kompetencijos, kuri, remiantis baudžiamojo proceso įstatymu, nusikalstamo susivienijimo bylose suteikiama išimtinai apygardos teismams. Įstatymo korekcijos reikalingos, tačiau jų vieta BPK gali kelti diskusijų. Autorė kaip vieną iš galimų variantų siūlo BPK 225 straipsnio, numatančio apygardos teismo teisingumą, 2 dalies papildymą nurodant, jog *baudžiamąsias bylas dėl nusikalstamo susivienijimo narių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu nagrinėja apygardos teismo vienas teisėjas*.

Nagrinėjant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnyje įtvirtintu pagrindu paminėtina, jog paprastai, pritaikius šį pagrindą baudžiamojoje byloje, tai tampa vienu iš apeliacinių, kasacinių skundų argumentų, konkrečiai įrodymų vertinimo kontekste. Kasaciniuose, apeliaciniuose skunduose įprasta nurodyti, jog asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės, duoti parodymai abejotini savo teisingumu, parodymus davęs asmuo perkelia atsakomybę nuo savęs ir pan. Iš esmės teismų praktika vadovaujasi nusistovėjusia taisykle, jog „*asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu, parodymai turėtų būti vertinami pagal bendrąsias įrodymų vertinimo taisykles, tačiau vis dėlto tokio asmens parodymų savarankiškumo ir objektyvumo vertinimui turi būti skiriama daugiau dėmesio nei vertinant kitų liudytojų parodymus*“.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, (aktuali redakcija 2025-02-01, IX-785), Valstybės žinios, 2002, 37-1341.

*patikimumo aspektu*¹³⁷. Pažymėtina, jog LAT remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje formuojamais kriterijais. Didžiausią svorį pripažįstant asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės, duotus parodymus įrodymais, turi kitų parodymų, patvirtinančių duotuosius buvimas. Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatytas asmenų, galėjusių nužudyti tam tikrą asmenį, ratas, į kurį pateko ir asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Teismas aiškiai nurodė, kad būtent atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens duoti parodymai buvo informatyviausias įrodymas, kuriuo remiantis buvo padaryta išvada, kad nusikalstamo susivienijimo vadovas padarė mirtiną dūrį konkrečiam asmeniui. Kasatoriaus argumentai orientuoti į atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens pateiktų parodymų sumenkinimą, motyvuojant tuo, kad šiam asmeniui, nustačius jo kaltę dėl nužudymo, būtų panaikinta galimybė atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės ir už visas kitas nusikalstamas veikas. Taip pat, kasaciniame skunde nurodyta, kad jam vieninteliam nebuvo pareikšti įtarimai dėl nužudymo, todėl kasatorius tai įvertino kaip siekį sudaryti formalias sąlygas taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės¹³⁸. Šioje byloje apeliacinis teismas išsamiai nurodė aplinkybes, kuriomis remiantis vienų asmenų parodymai pripažinti patikimais, o kitų atvirkščiai. Kaip ir minėta anksčiau, taip ir šioje byloje vertinta ar yra pakankamai objektyviai nustatytų detalių, kurios patvirtintų atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens duotus parodymus.

Baudžiamasis įstatymas tiesiogiai neapibrėžia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu taikymo ribų, tačiau teoretikai pabrėžia galimybę taikyti šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį bet kurioje baudžiamosios bylos proceso stadijoje t. y. tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek bylą nagrinėjant teisme (pradedant pirmąja instancija, baigiant kasacine)¹³⁹. Atsižvelgiant į BK 39¹ straipsnio formuluotę, pagal kurią nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiamas asmuo, įtariamasis dalyvavęs nusikalstamame susivienijime, akivaizdu, kad įtariamojo statusą asmuo turi iki bylą su kaltinamuoju aktu perduodant teismui. Į tai, kad asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu tik ikiteisminio tyrimo metu, dėmesį atkreipė ir Lietuvos apeliacinis teismas¹⁴⁰. Šis aspektas gali būti vertinamas nevienareikšmiai. Atsižvelgiant į konstitucines nuostatas, įvertinant žmogaus teisių

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-85-976/2018.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54-788/2019.

¹³⁹ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020, p. 46.

¹⁴⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. kovo 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-55-626/2024.

apsaugos aspektus, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimo svarstymas ne ikiteisminėje, o teisminėje proceso stadijoje gali prisidėti prie sėkmingesnio asmens teisių užtikrinimo, abejonių proceso teisingumu sumažinimo. Kita vertus, manytina, kad tokia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis ypatingai naudinga būna tik ikiteisminio tyrimo metu, siekiant surinkti visus kaltinančius duomenis, kaip įmanoma nuodugniau ištirti nusikalstamo susivienijimo veiklą.

Šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymo reikšmė akivaizdi. Ji pabrėžiama teismų praktikoje nurodant, jog BK 39¹ straipsnyje įtvirtinta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis „leidžia efektyviai kovoti su organizuotu nusikalstamumu, todėl BK 39¹ straipsnio taikymas būtent šioje pradinėje baudžiamojo proceso stadijoje, t. y. ikiteisminio tyrimo metu, leidžia išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, kurias galimai padarė kiti bendrininkai, dalyvaudami organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veikloje, tinkamai šias veikas kvalifikuoti ir bylą su kaltinamuoju aktu perduoti teismui“¹⁴¹. Be to, kaip prof. habil. dr. G. Švedo pateiktoje lentelėje, sudarytoje pagal Generalinės prokuratūros pateiktą informaciją, nurodyta, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ straipsnį 2018 ir 2019 metais buvo pritaikytas po vieną kartą, 2020 metais – du kartus, o 2021 - 2023 metų laikotarpiu tokiu pagrindu atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės nebuvo pasinaudota¹⁴². Tokie skaičiai savaime suprantami, turint omenyje nusikalstamo susivienijimo fenomeno aktyvumo sumažėjimą šiuo laikotarpiu, be to, jie rodo, kad šis institutas nusikalstamo susivienijimo bylose nėra deklaratyvus ar neveikiantis.

Turint omenyje tai, jog vykstant baudžiamajam procesui dėl nusikalstamo susivienijimo pakankamai aktyviai taikomas BK 39¹ straipsnyje numatytas institutas, reikšminga pažymėti tam tikrus šio straipsnio taikymo praktikoje probleminius aspektus. BK 39¹ straipsnio klausimas įtemptas ne tik dėl pačios procedūros, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) įtvirtintų teisių užtikrinimo kontekste. Sistemiškai išnagrinėjus BPK 214 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalį, akivaizdu, kad prokurorui nusprendus nutarimu nutraukti ikiteisminį tyrimą, remiantis tuo, kad įtariamasis BK 39¹ straipsnyje nurodytomis sąlygomis padeda atskleisti nusikalstamo susivienijimo padarytas nusikalstamas veikas, pastarąjį patvirtina ikiteisminio tyrimo teisėjas priimdamas sprendimą, kurį apskųsti suteikta teisė pačiam įtariamajam, jo atstovui, gynėjui,

¹⁴¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-58-966/2025.

¹⁴² ŠVEDAS, G. *Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto reikšmė Lietuvos baudžiamajai politikai*. Teisė, 2024, Vol. 133, p. 33.

nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams. Kaip matyti, įstatymas nesuteikia apskundimo teisės kitiems įtariamiesiems toje pačioje byloje, kurioje įtariamuoju yra ir nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu atleistas asmuo, prisidėjęs prie nusikalstamo susivienijimo nusikalstamos veiklos atskleidimo. Dėl tokio reguliavimo ir jo galimo neatitikimo Konstitucijos nuostatoms buvo bandyta kelti klausimą Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme (toliau – Konstitucinis Teismas), tačiau prašymą atsisakyta nagrinėti, nes nenustatyta pareiškėjos teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą¹⁴³. Iš esmės keliamas klausimas dėl vienų reikšmingiausių žmogaus teisių baudžiamajame procese t. y. teisės kreiptis į teismą, teisės į gynybą, kurios atitinkamai tiesiogiai įtvirtintos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje ir 31 straipsnio 6 dalyje. Viena procese Vilniaus miesto apylinkės teismas nutartimi patvirtino prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą įtariamąsios, padėjusios atskleisti nusikalstamo susivienijimo veiklą, atžvilgiu. Kita įtariamoji toje pačioje byloje padavė skundą dėl minėtos teismo nutarties, tačiau skundas paliktas nenagrinėtu, nurodžius, jog „*ikiteisminio tyrimo nutraukimas vieno įtariamojo atžvilgiu savaime neturi reikšmės kitų įtariamųjų teisei padėčiai*“¹⁴⁴. Tokia teismo motyvacija diskutuotina. Dabartinio reguliavimo kontekste susiklostė tokia situacija, jog asmeniui, dėl kurio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sprendžiama, įstatymas suteikia galimybę skusti ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės, kas manytina nėra labai realu bei sprendimą nepatvirtinti prokuroro nutarimo. Tuo tarpu, labai realu, kad toje pačioje byloje esantis kitas įtariamasis, siekdamas apsiginti, pagrįstai norėtų pasinaudoti galimybe skusti ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, ypačingai tais atvejais, kai įtariamasis mano, kad toks asmuo gali naudotis jam suteikiama padėtimi, duoti neteisingus parodymus, bandyti pastarąjį įtariamąjį apkalbėti ir pan. Tokios galimybės, deja, įstatymas šiuo metu nesuteikia, o tai žmogaus teisių užtikrinimo baudžiamajame procese požiūriu sunkiai pateisinama. Problemą galima eliminuoti atitinkamais BPK pakeitimais. Autorė kaip vieną iš galimų variantų, siūlo BPK 214 straipsnio 3 dalyje papildomai numatyti, jog *apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą nepatvirtinti prokuroro nutarimo dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo šio Kodekso 212 straipsnio 7 punkte numatytu atveju pranešama visiems*

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 17 d. sprendimas dėl atsisakymo nagrinėti prašymą Nr. 1A-104/2021.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 17 d. sprendimas dėl atsisakymo nagrinėti prašymą Nr. 1A-104/2021.

įtariamiesiems. Įtvirtinus tokią nuostatą, BPK 214 straipsnio dalys be kitokių papildomų korekcijų suteiktų teisę kitiems įtariamiesiems apskusti teisėjo sprendimą.

Skundžiant apygardos teismų ar Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžius nuteistieji, jų gynėjai taip pat neretai atkreipia dėmesį į dabartinį BPK numatytą reguliavimą ir galimą jo nederėjimą su tam tikromis Konstitucijos nuostatomis. Pavyzdžiui, vienoje byloje nuteistasis kėlė klausimą dėl Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nuostatos, jog teisingumą vykdo tik teismai, dermės su ikiteisminio tyrimo nutraukimo, atnaujinimo klausimais, taip kaip jie šiuo metu įtvirtinti BPK¹⁴⁵. Vėlgi, nuoroda daroma į BPK 214 straipsnį, numatantį, jog ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui sprendimu patvirtinus prokuroro nutarimą. Suprantama, kad ikiteisminiam tyrimui vadovauja prokuroras ir jo kompetencija yra plačiausia, tačiau keliamas klausimas ar tokiu reguliavimu nedaroma intervencija į teisingumo vykdymo funkciją, kuri priskiriama tik teismams ir teisminei stadijai, be to, ar nepažeidžiamas asmens nekaltumo prezumpcijos principas. Kaip minėta, viena iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės remiantis BK 39¹ straipsniu sąlygų yra asmens prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką, todėl iš esmės ikiteisminio tyrimo metu *de facto* konstatuojama, kad nusikalstama veika padaryta, nors tokio fakto konstatavimas be jokių abejonių yra tik teismo, vykdančio teisingumą, kompetencija. Be to, tokioje situacijoje tarsi preziumuojama asmens kaltė padarius nusikaltimą, numatytą BK 249 straipsnyje, todėl tai pažeidžia asmens nekaltumo prezumpciją, kuri remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija yra „*svarbi žmogaus teisių ir laisvių garantija*“¹⁴⁶. Iš nekaltumo prezumpcijos principo išplaukia tai, kad asmens kaltumas pripažįstamas tik įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, todėl bet kokios netiesioginės išvados dėl asmens kaltumo ikiteisminio tyrimo metu vertintinos kritiškai. LAT nagrinėdamas šią situaciją akcentuoja, kad visgi problemos nėra, nes prokuroro nutarimą patvirtina subjektas priklausantis teisminei valdžiai, be to, ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu asmuo nepripažįstamas kaltu, o jame pateikiamas tik pirminis galimai padaryto nusikaltimo aprašymas¹⁴⁷. Pritartina, kad konstitucinė nuostata, jog teisingumą vykdo tik teismai, dabartiniu reguliavimu suteikiant minėtą kompetenciją prokurorui nėra pažeidžiama, kadangi prokuroro nutarimai savarankiškos reikšmės, nebūdami patvirtinti ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, neturi, tačiau diskutuotina, ar asmens prisipažinimas

¹⁴⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-10-202/2018.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 4356.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-1073/2018.

dėl nusikaltimo padarymo ir pirminis galimai padaryto nusikaltimo aprašymas turi vienodą svorį. Prof. dr. J. Prapiestis pabrėžia, jog asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jo veika atitinka nusikalstamos veikos sudėtį, jam valstybės institucija oficialiai yra pareiškusi įtarimą, konstatuotas jo kaltumas ir t. t.¹⁴⁸ Pagal LAT, vienas iš elementų, atskleidžiančių kaltės turinį yra asmens prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką¹⁴⁹. BK 39¹ straipsnio kontekste, įtariamasis privalo prisipažinti dalyvavęs nusikalstamame susivienijime, priešingu atveju, ikiteisminio tyrimo teisėjas negali taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Akivaizdu, kad pateikiamas ne pirminis galimai padaryto nusikaltimo aprašymas, be to, iš šios konstrukcijos eliminuojamas „galimai padarytas nusikaltimas“, nes asmuo savo kaltę jau pripažino. Iš išdėstyta matyti, kad ištis tam tikras kaltės konstatavimas ikiteisminio tyrimo metu yra galimas, tačiau nepateisinamas. Suprantama, kad pilna apimtimi užtikrinti konstitucines nuostatas, jog teisingumą vykdo tik teismai, ir asmuo kaltu pripažįstamas tik teismo, galima perkelus BK 39¹ straipsnio klausimų sprendimą į teisminę stadiją, tačiau tai sąlygotų kovos su organizuotu nusikalstamumu efektyvumo sumažėjimą, nes galima prognozuoti, jog bylų su kaltinamuoju aktu perduodamų teismui skaičius taip pat ženkliai sumažėtų.

Klausimas gali būti keliamas ir dėl atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės asmenų duotų parodymų teisingumo, užtikrinimo, kad pastarieji netendencingi, nesufalsifikuoti. Teismų praktikoje neginčijama taisyklė, jog nuo baudžiamosios atsakomybės atleistų asmenų parodymai yra vertingas įrodymų šaltinis, privalomai vertinamas bylos įrodymų visete. Nuteistieji, jų gynėjai atkreipia dėmesį, jog asmenys, kurių atžvilgiu sprendžiamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas, gali lengvai pasiduoti teisėsaugos daromai įtakai (jeigu tokia daroma), duoti tokius parodymus, kurie būtų naudingi procesui iš esmės niekuo nerizikuodami, nes pastarieji parodymus duoda neprisiekdami. Akivaizdu, jog atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės asmenų parodymai duoti tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek bylą nagrinėjant teisme nekinta, išlieka tokie patys ir tai savaime suprantama, nes tokie asmenys siekia esamą poziciją išlaikyti. Sutinkama, kad tam tikrą įrodymų svorį užtikrina jų davimas ikiteisminio tyrimo teisėjui, tačiau atsižvelgiant į tai, kad teisėsauga ištis gali daryti netiesioginį spaudimą asmeniui, o pastarajam galimai neteisingų, palankių procesui parodymų davimas yra naudingas, net ir ikiteisminio tyrimo

¹⁴⁸ ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020, p. 17.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-76/2007.

teisėjui duotų parodymų, kurie po to teisme pripažįstami įrodymais, patikimumas gali būti diskutuotinas. Vargu ar tokią ydingą situaciją galima ištaisyti keičiant reguliavimą, nes jos užuomazgos bet koku atveju prasideda teisėsaugos pareigūnų galvose, kas vėlgi gali būti iš dalies pateisinama teisėsaugos siekiu kovoti su nusikalstamumu, prokuroro suinteresuotumu demaskuoti nusikalstamus susivienijimus. LAT taip pat yra pažymėjęs, jog atmetant asmenų, atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės, parodymus kaip nepatikimus, būtų eliminuojama galimybė efektyviai kovoti su organizuotais nusikaltimais, greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas¹⁵⁰. Toks aiškinimas turi tam tikrų jautrių aspektų, kadangi susikerta siekis kovoti su organizuotu nusikalstamumu bei kaltinamųjų, nuteistųjų teisių užtikrinimas, be to, galima kelti klausimą, ar toks procesas, nusikalstamo susivienijimo byloje, įrodinėjant šį nusikaltimą, yra teisingas. Kaip nurodo teisės mokslininkai, tokių teisėtų interesų derinimas neišvengiamas¹⁵¹. Nei kovai su organizuotu nusikalstamumu, nei kaltinamųjų, nuteistųjų teisių procese užtikrinimui negalima suteikti prioritetinės svarbos, nes abu interesai yra reikšmingi. Akivaizdu, jokios reguliavimo korekcijos situacijos neišspręs, priemonėmis užtikrinti, kad teisėsaugos institucijos demaskuodamos nusikalstamus susivienijimus nenaudos jokių neleistinių metodų, o įtariamieji, kuriems siūloma „palengvinti“ jų padėtį neduos teisėsaugai vertingų parodymų, tikrai sudėtinga. Esama padėtis be išeities, nes manytina vienintelis sprendimo būdas, suprantama labai sunkiai įgyvendinamas, o gal net ir absurdiškas, keliantis dar daugiau jautrių klausimų asmens teisių srityje - visų teisėsaugos pareigūnų darbo metu atliekamų veiksmų su įtariamaisiais dokumentavimas tam skirta įranga.

Konkrečius, vienareikšmius atsakymus gali duoti Konstitucinis Teismas. Akivaizdu, kad tai klausimai, susiję su žmogaus teisių apsauga, baudžiamųjų įstatymų derme su Konstitucijos nuostatomis, todėl dėmesys jų atžvilgiu yra būtinas, nors panašu, kad baudžiamąsias bylas nagrinėjantiems teismams abejonių dėl galimo BPK normų neatitikimo Konstitucijai nekyla, o nuteistųjų prašymai kreiptis į Konstitucinį Teismą paprastai atmetami. Tokia situacija išties nepateisinama, turint omenyje, jog inkriminuojant nusikalstamą susivienijimą, atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės asmenų parodymai paprastai būna esminiai, kuriais pagrindžiamos, paneigiamos vienos ar kitos aplinkybės ir iš esmės, nusikalstamo susivienijimo sudėties požymiai įrodinėjami remiantis parodymais,

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-1073/2018.

¹⁵¹ BARANSKAITĖ A., PRAPIESTIS J., *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir Konstitucinės jurisprudencijos kontekste*. Jurisprudencija, 2006, 7(85), p. 31.

kurie deja, neaišku ar yra teisingi, nuoširdūs, o svarbiausia, patikrinti tokį parodymų bruožą vargu ar įmanoma.

Apibendrinant, galima teigti, kad nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamosios atsakomybės klausimai yra problematiški. BPK vientisumo, sistemiškumo, procesinių garantijų trūkumai gali būti eliminuoti įstatymo korekcijomis. Konstitucinių nuostatų užtikrinimas taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės nusikalstamo susivienijimo nariui labiau komplikotas, o kovos su organizuotu nusikalstamumu ir kaltinamojo, nuteistojo teisių užtikrinimo derinimo klausimas sunkiai išsprendžiamas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nusikalstamo susivienijimo reguliavimas nestokoja nei įstatymų leidėjo, nei teisės mokslininkų, praktikų dėmesio. Per 32 metus pavojingiausią nusikalstamą struktūrą įtvirtinantis straipsnis buvo keičiamas tiek požymių, tiek sankcijos kontekste. Reikšmingą vietą nusikalstamo susivienijimo reguliavimo ir jo pokyčių diskusijose taip pat užėmė šio nusikaltimo požymių, jų aiškumo, išsamumo klausimai.
2. Būtinųjų ir fakultatyviųjų nusikalstamo susivienijimo požymių išskyrimo neturėtų būti, visi BK 25 straipsnio 5 dalyje numatyti požymiai yra būtini nusikalstamam susivienijimui inkriminuoti, o tokios aplinkybės kaip hierarchija, vidinė drausmė, veiklos planavimas, pavedimų kontrolė ir kt., yra įstatyme jau įtvirtinto požymio – pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas - pasireiškimo forma. Teismai, atsižvelgiant į LAT 2015 m. vasario 17 d. nutartyje pateikto aiškinimo pagrįstumą, turėtų jo laikytis ir neskirstyti nusikalstamam susivienijimui būdingų požymių į būtinuosius ir papildomus.
3. BK įtvirtinti nusikalstamo susivienijimo požymiai iš dalies pakankami tam, kad inkriminuotume nusikalstamą susivienijimą. Siūloma BK 25 straipsnio 5 dalyje įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą papildyti bendros kasos požymiu. Bendro fondo, išdo kriterijus nepatenka į jau įstatyme įtvirtinto, plačiai teismų aiškinamo požymio – pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų pasiskirstymas - sritį, be to, teismų praktikos analizė rodo, kad teismai pripažįsta šį požymį būtinu konstatuojant nusikalstamą susivienijimą bei atskiriant jį nuo organizuotos grupės.
4. Vaidmenų, funkcijų pasiskirstymas, techninių, ryšio priemonių naudojimas, konspiruotas bendravimas, ryšių palaikymas, susirinkimų rengimas nelemia grupuotės pripažinimo nusikalstamu susivienijimu, be to, šie kriterijai gali būti būdingi organizuotai grupei. Išimtinai nusikalstamą susivienijimą charakterizuoja vaidmenų pasiskirstymas pačioje darinio struktūroje, hierarchija, vadovaujantis asmuo, pavaldumas, kontrolė, bendra kasa, taip pat gali būti būdingas baimės atmosferos palaikymas.
5. Asmens vaidmuo pačioje nusikalstamo susivienijimo struktūroje, įsitraukimas į vidinius reikalus ir abipusė finansinė nauda – trys esminiai kriterijai, kuriais siūloma teismams remtis nustatant asmenų dalyvavimą pavojingiausioje nusikalstamoje struktūroje bei siekiant užtikrinti nuoseklios praktikos formavimą.

6. Nusikalstamo susivienijimo subjekto, subjektyviųjų požymių kontekste galimos diskusijos dėl juridinio asmens kaip šio nusikaltimo subjekto bei finansinės naudos kaip nusikalstamo susivienijimo tikslo išskyrimo poreikio.
7. Siekiant BK sisteminio vientisumo, siūlomas tiesioginis vadovo kaip bendrininko rūšies įtvirtinimas BK, vadovavimo funkcijos eliminavimas organizatoriaus apibrėžime.
8. Pakankamai aktyviai taikomas nusikalstamo susivienijimo narių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39^l straipsnio pagrindu atskleidžia BPK sistemiškumo trūkumus, netinkamą žmogaus teisių garantavimą, iššūkius dėl konstitucinių nuostatų atitikties. BPK sistemiškumas gali būti užtikrinamas įstatymo korekcijomis, tuo tarpu ydingą situaciją dėl kovos su nusikalstamumu ir kaltinamųjų, nuteistųjų teisių užtikrinimo derinimo bei konstitucinių nuostatų – teisingumą vykdo teismas, asmens kaltumas pripažįstamas teismo nuosprendžiu – išspręsti sudėtinga.
9. Siūloma BPK 225 straipsnio, numatančio apygardos teismo teisingumą, 2 dalį papildyti nurodant, jog *baudžiamąsias bylas dėl nusikalstamo susivienijimo narių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39^l straipsnio pagrindu nagrinėja apygardos teismo vienas teisėjas*.
10. Siūloma BPK 214 straipsnio 3 dalyje papildomai numatyti, jog *apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą nepatvirtinti prokuroro nutarimo dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo šio Kodekso 212 straipsnio 7 punkte numatytu atveju pranešama visiems įtariamiesiems*.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautiniai teisės norminiai aktai:

1. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (2002). *Valstybės žinios*, 51-1933.

Regioniniai teisės norminiai aktai:

2. Europos Sąjungos Tarybos 2008 m. spalio 24 d. pamatinis sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu. *OL L 300/42*.

Nacionaliniai teisės norminiai aktai:

3. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
4. Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Vyriausybės žinios*, 18-147.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
7. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“ (1993). *Lietuvos Aidas*, 5-90.
8. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 13-467.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250-1, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 249-1, 250-2, 250-3, 250-4, 250-5, 252-1 straipsniais įstatymas (2013). *Valstybės žinios*, 75-3768.
10. Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo prevencijos įstatymas (2020). TAR, 14343.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24, 25, 32, 39-1, 249-1, 250-2, 250-4, 250-6 ir 252-1 straipsnių pakeitimo įstatymas (2024). TAR, 4809.

Specialioji literatūra:

12. Baranskaitė A., Prapiestis J. (2006). *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir Konstitucinės jurisprudencijos kontekste*. Jurisprudencija, 7(85), 30-41.

13. Fedosiuk, O. (2002). *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
14. Gutauskas, A. (2003). *Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą*. Jurisprudencija, 45(37), 31-38.
15. Gutauskas, A. (2003). *Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje: faktinė padėtis ir teisėsaugos institucijų praktika*. Jurisprudencija, 49(41), 5-18.
16. Gutauskas, A. (2004). *Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai*. Jurisprudencija, 60(52), 51-62.
17. Jovaišas, K. (1998). *Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos*. Teisės problemos. 3-4, 51-64.
18. Prapiestis, J. et al. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
19. Prapiestis, J. et al. (2010). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Vilnius: VĮ Registrų centras.
20. Švedas, G. (red.) (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
21. Švedas, G. (red.) (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
22. Švedas, G. (2024). *Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto reikšmė Lietuvos baudžiamajai politikai*. Teisė, 133, 25-41.
23. Veršekys, P. (2010). *Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė*. Magistro baigiamasis darbas, socialiniai mokslai, teisė. Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 4356.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 17 d. sprendimas Nr. KT182-A-S168/2021.

Bendros kompetencijos teismų praktika:

26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-76/2007.

27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-84/2013.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-17-139/2015.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-85-976/2018.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-1073/2018.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54-788/2019.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-1073/2019.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-489/2021.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-303/2022.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-38-1073/2023.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243-387/2024.
40. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-389/2006.
41. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-45/2014.
42. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-10-202/2018.
43. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-118-387/2018.

44. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158-495/2018.
45. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-2-307/2020.
46. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-318/2021.
47. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-69-1076/2022.
48. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-870/2022.
49. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6-654/2022.
50. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. balandžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-28-487/2022.
51. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-168-307/2022.
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. kovo 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-55-626/2024.
53. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-851/2024.
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-58-966/2025.
55. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-19-497/2017.
56. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-26-462/2017.
57. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-211/2018.
58. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-579/2020.
59. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-988/2020.
60. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-322-1049/2022.

61. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. lapkričio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-285-593/2023.

Kiti šaltiniai:

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas 1995 spalio 10 d. „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“, (1997), *Teismų praktika*, Nr. 8.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.
64. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24, 25, 32, 391, 2491, 2502, 2504, 2506 ir 2521 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto (2023). XIVP-3279.

SANTRAUKA

Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė

Gabija Bogužaitė

Magistro darbe analizuojami nusikalstamo susivienijimo, įtvirtinto BK 249 straipsnyje, pagrindinės, kvalifikuotos ir itin kvalifikuotos sudėties požymiai. Atsižvelgiant į nusikalstamam susivienijimui priskiriamą dvejopą reikšmę (bendrininkavimo forma, nusikaltimas) išsamiai nagrinėjami BK 25 straipsnio 5 dalyje įtvirtinti požymiai. Analizuojant teisės mokslininkų darbus, aktualią teismų praktiką, įvertintas BK kriminalizuoto nusikalstamo susivienijimo požymių pakankamumo klausimas, pateikiant pasiūlymą papildyti įstatyme pateiktą šio darinio apibrėžtį. Taip pat, išsamiai išnagrinėjus 2018 – 2025 metų teismų praktiką, atskleistas nusikalstamo susivienijimo požymių turinys, nustatyta, kurie konkretūs požymiai lemia nusikalstamo susivienijimo konstatavimą, o kurie būdingi ir organizuotai grupei. Be kita ko, pastebėti reglamentavimo trūkumai, problemos, su kuriomis susiduria teismai nagrinėdami nusikalstamo susivienijimo bylas bei pateikti atitinkami pasiūlymai.

Darbe atskleidžiami nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamosios atsakomybės ypatumai, didelis dėmesys skiriamas nusikalstamo susivienijimo narių atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu. Šis institutas nusikalstamo susivienijimo bylose taikomas pakankamai aktyviai, be to, juo didinamas kovos su nusikalstamais susivienijimais efektyvumas, nes atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės nusikalstamų struktūrų narių parodymai yra vieni reikšmingiausių inkriminuojant nusikalstamo susivienijimo požymius, o pagalba teisėsaugos institucijoms - pagrindinis įrankis, kuriuo demaskuojami tokie dariniai. Darbe nustatyti BPK sistemiškumo trūkumai, susiję su atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės procedūra, procesinėmis žmogaus teisėmis, be to, pateikti pasiūlymai trūkumams pašalinti. Be kita ko, akcentuojamas diskutuotinas konstitucinių nuostatų įgyvendinimas bei kaltinamojo, nuteistojo teisių užtikrinimas procese.

SUMMARY

Analysis of the Corpus Delicti of Criminal Association

Gabija Bogužaitė

The master's thesis analyses the elements of the main, qualified and highly qualified corpus delicti of the criminal association as enshrined in Article 249 of the Criminal Code. Taking into account dual meaning given to this phenomenon (form of complicity, criminal offence), an analysis focusing on the elements of Article 25 (5) of the Criminal Code. By analysing the works of legal scholars and relevant case law, the question of the sufficiency of the elements of a criminal association criminalised by the Criminal Code has been assessed, and a proposal has been put forward to supplement the definition of this phenomenon in the law. A detailed examination of the case law of 2018 – 2025 also reveals the content of the elements of a criminal association, which specific elements are decisive for the establishment of a criminal association, and which are also characteristic of an organised group. Among other things, the shortcomings of the regulatory framework and the problems encountered by the courts when dealing with cases of criminal association are noted and appropriate proposals are made.

This paper reveals the peculiarities of the criminal liability of members of a criminal association and pays particular attention to the exemption of members of a criminal association from criminal liability on the basis of Article 39¹ of the Criminal Code. This institute is used quite actively in criminal association cases and increases the effectiveness of the fight against criminal associations, as the testimony of exonerated members of criminal structures is one of the most important factors in incriminating the elements of a criminal association, and assisting law enforcement authorities is a key tool in exposing such formations. This paper identifies shortcomings in the systemic nature of the Criminal Procedure Code in relation to the procedure for exemption from criminal liability, procedural human rights, and makes proposals to remedy them. Among other things, the debatable implementation of constitutional provisions and the guarantee of the rights of the accused and convicted individuals in the proceedings are highlighted.